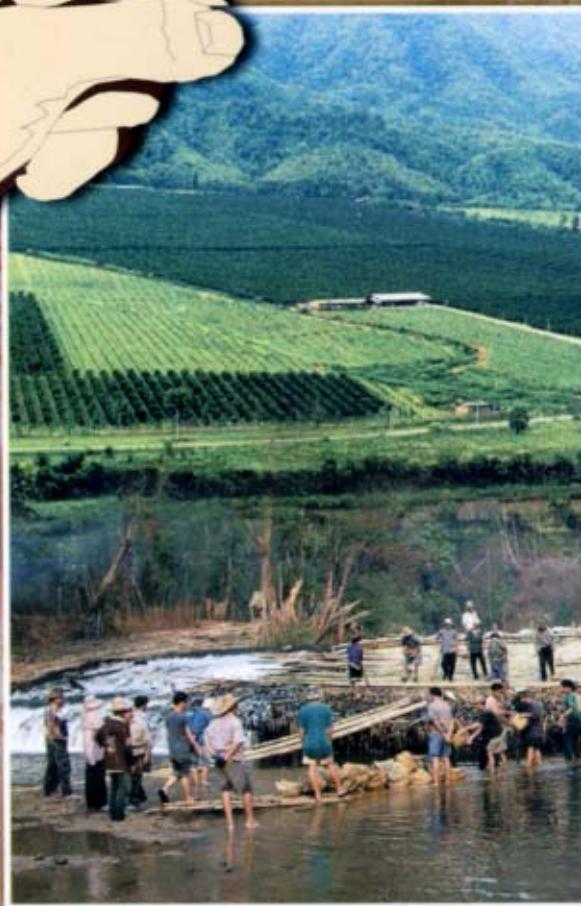

รายงานการศึกษา

กรณีสวนสันพาง เมือง ไชยปราการ

ปัญหาและกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

รายงานการศึกษา

กรณีสวนส้มฟาง แม่สาย เชียงราย

ปัญหาและกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง

**รายงานการศึกษา
กรณีส่วนสัมผาง แม่อาย ไซยปราการ :
ปัญหาและกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง**

ISBN : 974-9771-03-6

พฤษภาคม ๒๕๕๘

ที่ปรึกษา	สุนิ ไชยรส หาญณรงค์ เยาวลีศ รัชดา ฉายสวัสดิ์	อากร วงศ์สังข์
ผู้ศึกษา	พรพิไล เลิศวิชา สุพชัย เมธิน นันธชัย นามเทพ	
ออกแบบรูปเปลี่ม	อุดม ตันติต้องตา	
ออกแบบปก	ณัชชา ชุมเกนยืน	
พิมพ์ที่ 	บริษัท ยูโรป้า เพรส จำกัด ๑๐๕๙/๑๑๑-๑๑๒ ถนนพหลโยธิน แขวงจอมพล เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๕๐๐ โทรศัพท์ ๐-๒๖๒๗๑๒๐ ๐๕๕๑-๓ โทรสาร ๐-๒๖๒๗๑๒๐ ๐๕๕๔๔	
พิมพ์โดย 	สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ๔๒๒๒ ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๓๐ ตู้ ป.ม. ๔๐๐ ป.ม. ร. ร่องเมือง กรุงเทพฯ โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๒๖๑๒๕-๒๕๘๘ สายด่วน ๑๑๗๗ E-mail : promotenetwork@nhrc.or.th Website : http://www.nhrc.or.th	

คำนำ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ได้รับเรื่องร้องเรียนกรณีความขัดแย้งด้านการใช้ประวัติอาชญากรรมพยากร่างกาย จำนวนนักโทษ โดยเฉพาะด้านการจัดการที่คืนป่าและน้ำ จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการด้านที่คืนป่าและน้ำขึ้น ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริง จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การปรับปรุงกฎหมาย และแนวทางปฏิบัติด่อหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งด่อคณะกรรมการรัฐมนตรี และรัฐสภา

จากการตรวจสอบข้อเท็จจริง การประชุมหารือร่วมกับภาคประชาชนและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องทั้งส่วนกลางและระดับจังหวัด พบว่า ความขัดแย้งโดยส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกี่ยวเนื่องจากนโยบายและแผนงานของภาครัฐที่จัดทำโครงการต่างๆ หรือมีแนวทางแก้ไขปัญหา โดยขาดกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิจารณาโครงการตั้งแต่เริ่มต้น และขาดการศึกษาข้อมูล วิเคราะห์และภูมิปัญญาของชุมชนที่องค์ใน การจัดการทรัพยากริมแม่น้ำเจ้าพระยา จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตริมแม่น้ำเจ้าพระยาของประชาชนในพื้นที่

ในโอกาสครบรอบ ๓ ปี ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ คณะกรรมการด้านที่ดินและน้ำ ได้ร่วมรวมรายงานการศึกษา กรณีร้องเรียนเกี่ยวกับการจัดการแก้ไขความขัดแย้งด้านที่ดิน ป่า และน้ำ นาจัดพิมพ์เป็นหนังสือ ๑ เล่ม เพื่อประชี้ชันในการศึกษาเรียนรู้น้ำที่เริ่มนั่น กัน ทั้งความเป็นมาของปัญหากระบวนการแก้ไขปัญหา และบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งได้จัดพิมพ์เล่มแรกแล้วคือ “โครงการประชาราษฎร์น้ำและเรือน”

เล่นที่สอง “กรีฟิสวนส้มฝาง แม่อาย ไชยปราการ : ปัญหาและกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง” เป็นค้าห้องที่คือห้องซึ่งในการลงทะเบียนถึงปัญหาที่เกิดจากพิษทางการพัฒนาในปัจจุบัน ซึ่งเน้นการส่งออกและการพัฒนาภาคเกษตรกรรมด้วย และก่อให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนท่องถิ่น โดยเฉพาะภูมิปัญญาท่องถิ่นเรื่องเหมืองฝาข ในขณะที่ภาครัฐยังไม่มีกลไกที่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหา จึงกลายเป็นภาระหน้าที่ของชุมชนแล้วด้วยที่ต้องดำเนินการศึกษาข้อมูลร่องเรียนและติดตาม การแก้ไขปัญหาท่ามกลางแรงกดดันมากมา วันนี้ปัญหาแข็งไม่ถูกและยังเป็นเรื่องท้าทายคือสังคม ที่จะร่วมกันแก้ไขและป้องกันปัญหาอันเกิดจากพิษทางการพัฒนาซึ่งนี้ซึ่งมืออาชีวานวนมาก

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ต้องขอขอบคุณคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและคณะกรรมการด้านที่ดิน และน้ำ (ซึ่งปัจจุบันได้มีการปรับโครงสร้างเป็นสองคณะกรรมการคือ คณะกรรมการสิทธิในด้านการที่ดินและป่า และคณะกรรมการสิทธิในทรัพยากรดินและแร่) หวังอ่ายอิงว่ากรณีศึกษาเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อทุกภาคส่วน ทั้งในภาคประชาชนที่จะเรียนรู้การใช้สิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ และเป็นบทเรียนดีของการรัฐที่จัดการเรื่องน้ำดื่มอย่างโปร่งใสในอนาคต และหวังว่าจะได้ประสานความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาเชิงนโยบาย กฎหมาย และแนวทางการปฏิบัติ เพื่อป้องกันปัญหาและความขัดแย้งอีกครั้งขึ้นต่อไป

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

គំណា ផ្សេតីកម្មា

ส่วนสัม ไนเขต อำเภอฝาง (และต่อมารวมไปถึงอำเภอแม่สาย อำเภอไชยปราการ และ อำเภอเชียงดาว) กล้ายเป็นปัญหาให้กู้จี้น้ำ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ขณะที่สัมรรถาดีของเชียงใหม่ เข้าแทนที่สัมบานงามครั้งปีนประวัติศาสตร์ไปแล้ว ความขัดแย้งที่สำคัญซึ่งปรากฏเป็นข่าวอยู่เสมอ ได้แก่ ปัญหาการแย่งชิงน้ำ และปัญหาน้ำพิษจากการใช้สารเคมีในการประกอบกิจการของส่วนสัม ความรุนแรงของปัญหากล้ายเป็นข่าวบนหน้าหนังสือพิมพ์ และบนจอโทรทัศน์ ชาวบ้านรวมตัวกัน ต่อรองและต่อสู้ในหลายประเด็น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ได้รับข้อร้องเรียนนี้ เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ และได้ทำการศึกษาไปจนที่ดังต่อไปนี้

การศึกษาเรื่องสวนสัมทำได้ยากลำบากยิ่งด้วยเหตุว่า ประการที่หนึ่ง กิจการสวนสัมครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางและอยู่ในเขตพื้นที่ของเข้าของธุรกิจซึ่งเป็นเอกชน การที่จะเข้าไปทำการศึกษาปัญหาต่าง ๆ อย่างจริงจังทำได้ยาก ประการที่สอง ความขัดแย้งระหว่างกิจการสวนสัมกับชาวบ้านคำนึงไปภายใต้บรรยายกาศที่เคร่งเครียด ปัญหาถูกหบขึ้นมาเมื่อความขัดแย้งคำนึงไปเกือบถึงที่สุด อย่างไรก็ตามมีกลุ่มที่สนใจศึกษาข้อพิพากษานี้สวนสัมหลายกลุ่ม ในจำนวนนี้ ๒ กลุ่มคือ กลุ่มอนุรักษ์กลุ่มน้ำฝน ๓ อำเภอ และ กลุ่มสถาบันชุมชนเกษตรกรรมชั้นเยี่ยม เป็นกลุ่มที่เกาะติดสถานการณ์ของพื้นที่ หรือเป็นเข้าของปัญหาเอง ดังนั้นจึงทำให้ห้องปฏิบัติการศึกษานี้กระจุ่งขึ้นมากที่เดียว และงานวิจัยเล็กๆ ฉบับนี้ก็ได้นำข้อมูลจากทั้งสององค์กรมาใช้กันอย่างหลาภัยแห่ง จึงโปรดอนุณาไว้ ณ ที่นี่

รายงานการศึกษาปัญหาส่วนสันนี้ ยังเป็นรายงานเบื้องต้น อันดับต่อไปขั้นควรใช้เวลา
และศึกษาปัญหานี้ให้รอบด้าน เพื่อเป็นบทเรียนแก่การวางแผนนโยบายและการจัดการปัญหาความชัดเจ็บ
ระหว่างวิถีการทํางานของชาวไร่ ชวนาน กับการเดินทางของชุมชนเกษตรกรรมต่างๆ

ขอขอบคุณกรรมการด้านที่คิดและน้ำทุกท่าน ที่ร่วมกันเดินทางไปศึกษาปัญหาผล
กระบวนการที่เกิดจากการทำสวนส้มขนาดใหญ่ในเขตอำเภอ芳ง อำเภอแม่สาย และอำเภอไชยปราการ
เป็นที่มาของรายงานฉบับนี้ขอขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับความช่วยเหลือต่างๆ ในสนับสนุนวิจัยจากคุณนิคม พุทธา
กุล อุ่นรักกษ์ อุ่มน้ำ芳ง อำเภอ แฉจากการเรื่องเพื่อข้อมูลของคุณชุมชน บุญยะรงค์ แห่งสถาบัน
ชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน ภาคประกอบและข้อมูลเกี่ยวกับครึ่งหนึ่งในรายงานฉบับนี้ มาจากผลงานเก็บข้อมูลของ
อาจารย์ ใจคำ และสหัสดิ์ ดาวรุณ จากสถาบันเดียวกัน

พรพีไช เลิศวิชา

สารบัญ

รายงานการตีกษา

กรณีส่วนสัมผาง แม่อ้าย ใช้ปราการ :

ปัญหาและกระบวนการแก้ไขด้วนขัดแย้ง

คุณน้ำฝางในอดีต	๖
พื้นที่การเกษตร	๗
คุณน้ำฝางในกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง	๘
สถานการณ์การปลูกส้มในประเทศไทย	๙
ผลจากการขยายตัวของสวนส้มในพื้นที่คุณน้ำฝาง	๑๒
สาระสำคัญของคณะกรรมการแก้ปัญหาริบส่วนสัมผาง	๑๓
องค์ประกอบของคณะกรรมการ	๑๔
ผลการทำงานของคณะกรรมการทั้ง ๖ ชุด	๑๕

บทวิเคราะห์

ผลกระทบจากการปลูกส้มในเขตอ้าวเกอฟาง แม่อ้าย และใช้ปราการ

ปัญหาการใช้ที่ดินและการบุกรุกพื้นที่ป่าสาธารณะ	๒๕
ปัญหาด้วยระบบคุณน้ำ เส้นทางน้ำ และระบบเหมืองฝาย	๒๗
ปัญหาการใช้น้ำเพื่อการบริโภค	๒๗
ป่าไผ่ : ทรัพยากรที่ถูกทำลาย	๒๗
ปัญหาการใช้สารเคมีและผลกระทบของการใช้สารเคมีต่อชุมชน	๒๙
รายงานกลุ่มโรคที่พบผู้ป่วยมากที่สุด ใน ๓ อ้าว	๓๖
รายงานผลการเจาะเลือดเพื่อหาสารเคมีกำจัดศัตรูพืช	๓๙
ปัญหาด้าน : วิวัฒน์เรื่องสุขภาพที่อาจกล่าวเป็นชนวนระเบิด	๔๒
เอกสารอ้างอิง	๔๕

รายงานการศึกษา

กรณีสวนส้มฟ้าง แม่อาย ใช้ประกาศ : ปัญหาและกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง

อุ่มน้ำฟ้างในอดีต

ลุ่มน้ำฟ้างที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาล้อมรอบทั้งสี่ด้าน มีลำน้ำหลายสาย ไหลผ่านพื้นที่ เช่น ลำน้ำมาร, ลำน้ำแม่สูน, ลำน้ำห้วยงู, ลำน้ำห้วยไคร้, ลำน้ำแม่ข่า, ลำน้ำแม่งอน และลำน้ำแม่สูน ลำน้ำทุกสายไหลลงสู่แม่น้ำฟ้างและแม่น้ำกอก จึงทำให้ลุ่มน้ำฟ้าง เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติตามแต่ครั้งอดีต

ลุ่มน้ำฟ้างมีเนื้อที่ครอบคลุม ๓ อำเภอ คือ ฟ้าง แม่อาย และใช้ประกาศ รวม ๒,๑๓๕.๗๑๖ ตารางกิโลเมตร (๑,๓๓๔.๘๔๙ ไร่)

เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มขนาดใหญ่ ล้อมรอบด้วยภูเขา มีแม่น้ำ ทั้งสายใหญ่น้อยหลายสายนันเนื่อง จึงทำให้มีพื้นที่ทำการเกษตรขนาดใหญ่ เป็นแหล่งผลิต พืชเศรษฐกิจที่สำคัญหลายชนิด เช่น ข้าว กระเทียม ลินจี้ และหอยทากใหญ่

ลักษณะของการทำการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำฟ้างแต่เดิมนั้น เป็นการทำเกษตร เพื่อครอบครัว ชุมชนและลุ่มน้ำ ชาวบ้านทำนาในที่ดินเป็นหลัก และเก็บหาของป่ากินเป็นอาหารเนื่องจากอาหารธรรมชาติหาได้ง่าย ทั้งเห็ดและหน่อไม้ต่างๆ ตลอดจนปลูกพืชผัก พอเพียงสำหรับครอบครัว และส่วนที่เหลือส่งเข้าสู่ตลาด การพัฒนาการปลูกกระเทียม ลินจี้ หอยทากใหญ่ ลำไย เหล่านี้เป็นพืชเศรษฐกิจที่ตามมาหลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ และกลายเป็นพืชที่มีชื่อเสียงของลุ่มน้ำในเวลาต่อมา*

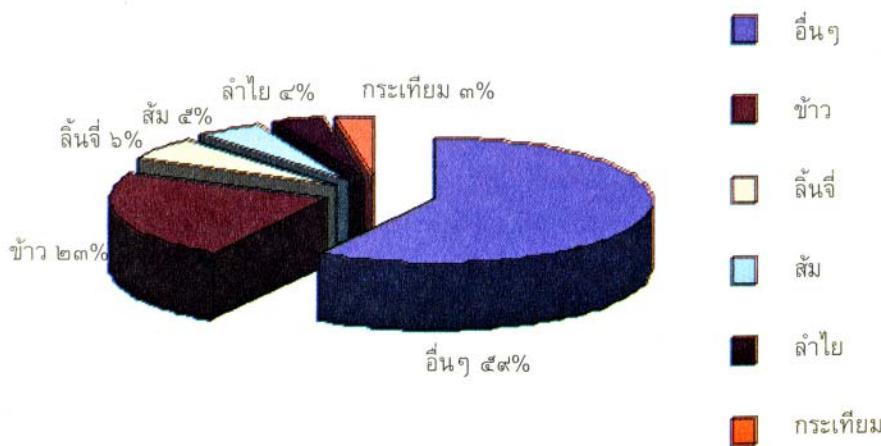
* จุฑามาศ ใจคำ และสุจินต์ ดาวรุ่ม, รายงานการศึกษาการกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ จากการทำพืชเศรษฐกิจในพื้นที่ขันนาดใหญ่ในพื้นที่ลุ่มน้ำฟ้าง, ๒๕๕๗.
เอกสารอัสดำเนา

ที่ดินของลุ่มน้ำประกอบด้วย อ.ฝาง อ.แม่อาย และ อ.ไชยปราการ

พื้นที่การเกษตร

พื้นที่การเกษตรในลุ่มน้ำฝางแบ่งตามชนิดของพืช
(สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๔๕)

ตารางแสดงพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ ปี ๒๕๔๒/๒๕๔๓ อำเภอฝาง จ.เชียงใหม่

ชนิดพืช	พื้นที่ปลูก (ไร่)	มูลค่า (ล้านบาท)
ข้าวนาปี	๓๓,๒๒๖	๑๐๔.๖๖
ลิ้นจี่	๒๑,๗๗๔	๓๒๖.๖๗
กระเทียม	๗,๔๕๖	๙๕๕.๘๔
สม*	๑๗,๐๑๑	๑,๔๓๐.๗๗
ลำไย	๗,๑๘๘	๑๐๗.๗๓

ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอฝาง, ๒๕๔๓

อุ่มน้ำฝางในกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง

เมื่อการปลูกส้มในภาคกลางคือ ส้มบางมด เริ่มกลายเป็นประวัติศาสตร์ เพราะเหตุที่ขาดปลูกส้มของบางมดต่อๆ กันเป็นพื้นที่เมือง และชาวสวนส้มพากันเลิกปลูก สภาพระบบนิเวศและภูมิอากาศถูกครอบงำจนไม่เหมาะสมปลูกส้มอีก ส้มจากเชียงใหม่จึงได้ดัง มีชื่อเสียงขึ้นมาแทนที่ นักลงทุนต่างพากันบุกเบิกพื้นที่สูงในเขตอุ่มน้ำฝาง คือพื้นที่ในอำเภอฝาง อำเภอแม่อย และอำเภอไชยปราการ จากพื้นที่ไร่นา สวนผลไม้แบบเก่า ที่ดินถูกกรุดซื้อกลายเป็นพื้นที่ปลูกส้มอย่างกว้างขวาง นอกจากนักลงทุนจะซื้อที่ดินแล้ว บางส่วนยังเช่าป่า และในบางกรณีทำการบุกรุกเขตป่าสงวน ป่าชุมชน และพื้นที่สาธารณะของชุมชนหมู่บ้าน เพื่อนำมาใช้เป็นพื้นที่ปลูกส้ม จนกระทั่งบัดนี้ พื้นที่ปลูกส้มในทั้งสามอำเภอขยายตัวออกไปเป็นจำนวนหนึ่งในร่องรอยของพื้นที่อุ่มน้ำฝางอย่างรวดเร็ว นอกจากราคาและตลาดของส้มจะอยู่ช่วงจังหวะขาขึ้นในขณะที่พื้นที่ที่กำลังซบเซาแล้ว นอกจากนี้อุ่มน้ำฝางเป็นทำเลที่มีสภาพพากาศหนาวเย็น หลายพื้นที่มีหน้าดินลึก น้ำดี ดินดีมีความอุดมสมบูรณ์ และการระบายน้ำดี อีกทั้งบางพื้นที่ยังมีพื้นที่ป่าขึ้นสลับช่วยเป็นกำแพงกันลมชั่งช่วย

*เข้าใจว่าพื้นที่และมูลค่าการปลูกส้มตามสถิติที่ลงรายการไว้ในการสำรวจนี้ น่าจะคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เพราะพื้นที่ที่ปลูกส้มเกิดขึ้นและขยายตัวอย่างรวดเร็ว อีกทั้งบางส่วนขยายพื้นที่โดยผิดกฎหมาย

ป้องกันการกระจายของแมลงพาหะนำโรคหล่ายชนิดได้ ทำให้บรรดา낙สัตว์ที่ต่างหากันเก็บผลกำไร เข้าลงทุนในลุ่มน้ำ ใช้ลุ่มน้ำเป็นฐานทรัพยากรของตนเพื่อบุกเบิกและขยายพื้นที่ปลูกส้มอย่างกว้างขวาง

สถานการณ์การปลูกส้มในประเทศไทย

พื้นที่ปลูกส้มเขียวหวาน ส้มโชกุน หรือส้มสายฟ้าผึ้งของประเทศไทย จากการประเมินเบื้องต้นในปี ๒๕๕๖ มีทั้งสิ้นประมาณ ๕ แสนไร่ แยกเป็นภาคเหนือ ๒.๕ แสนไร่ ภาคตะวันออกและภาคใต้ประมาณ ๓ หมื่นไร่ เมื่อให้ผลผลิตทุกต้นแล้วจะได้ผลผลิตรวมทั้งสิ้นประมาณ ๑,๕๐๐,๐๐๐ ตันต่อปี โดยคิดค่าเฉลี่ยจากผลผลิตต่อไร่ประมาณ ๓ ตัน ปลูกส้มไว้ระล ๖๐ ตัน เมื่อคำนึงถึงการบริโภคในประเทศไทยทั้งหมดโดยไม่จำหน่ายต่างประเทศเลย คนไทยจะบริโภคส้มเปลือกร่อนประมาณปีละ ๒๕ กิโลกรัม/คน/ปี หรือบริโภคส้มเปลือกร่อนประมาณเดือนละ ๒ กิโลกรัม/คน/เดือน โดยคิดจากประชากรประเทศไทยขณะนี้ ๖๒ ล้านคน โดยบริโภคผลส้มสดและน้ำส้มคั้นรวมกัน ข้อมูลจาก

ผืนนาอยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนในลุ่มน้ำฝ่ายมากดังแต่อีดี

กรมศุลกากรรายงานว่า มีการส่งออกสัมเมปเลือกร่อนในปี ๒๕๔๕ ประมาณ ๕๐๐ ตันเศษ เท่านั้นเอง จึงเห็นได้ว่าสัมเมปเลือกร่อนที่ผลิตกันอยู่ในปัจจุบันนี้บริโภคกันอยู่ภายในประเทศ เกือบทั้งหมด โดยราคาสัมเมปเลือกร่อนที่เกษตรขายได้อยู่ที่กิโลกรัมละประมาณ ๑๕-๓๐ บาท

ตารางแสดงพื้นที่ปลูกสัมเมปในพื้นที่ ๓ อำเภอ ปี พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๔๔

พ.ศ.	อ.ฝาง			อ.แม่อาย			อ.ชัยปราการ		
	พื้นที่ ปลูก (ไร่)	พื้นที่ให้ ผล (ไร่)	ผลผลิต รวม (ตัน)	พื้นที่ ปลูก (ไร่)	พื้นที่ให้ ผล (ไร่)	ผลผลิต รวม (ตัน)	พื้นที่ ปลูก (ไร่)	พื้นที่ให้ ผล (ไร่)	ผลผลิต รวม (ตัน)
๒๕๓๘	๓,๒๕๐	๑,๔๓๐	๗,๗๒๙	๓๔๐	๑๒	๐	-	-	๐
๒๕๓๙	๔,๓๕๑	๑,๘๘๕	๑๐,๘๗๖	๑,๕๑๐	๓๔๐	๑,๓๖๐	-	-	๐
๒๕๔๐	-	-	-	-	-	-	-	-	-
๒๕๔๑	๑๒,๑๔๖	๙,๖๐๔	๔๔,๐๒๐	๕,๗๑๕	๒,๑๕๕	๘,๖๒๐	๕๕	๓๙	๗๖
๒๕๔๒	๑๗,๐๑๑	๑๒,๑๔๖	๓๖,๔๗๙	๖,๒๒๐	๔,๓๕๔	๑๗,๔๑๖	๑๕๕	๕๕	๕๕
๒๕๔๓	๑๗,๓๗๒	๑๖,๔๐๐	๔๔,๔๐๐	๖,๒๒๐	๔,๔๙๐	๑๗,๖๙๐	๑๙	๓๗	๓๗
๒๕๔๔	๒๔,๙๕๐	๒๐,๘๘๔	๕๓,๘๗๔	๖,๒๒๐	๔,๔๙๐	๑๗,๖๙๐	๒๔,๗๗๐	๑๗,๗๗๐	๑๗,๗๗๐

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่, รวบรวมจากเอกสารหลักฉบับ

จากข้อมูลพื้นที่ปลูกสัมเมปในปี ๒๕๓๘ ถึงปี ๒๕๔๔ มีพื้นที่ปลูกสัมรวมกันทั้งเขต ๓ อำเภอ มีมากถึง ๓๓,๘๗๔ ไร่ โดยในเขตอำเภอฝาง มีการขยายพื้นที่ปลูกสัมมากที่สุด ๒๔,๙๕๐ ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอแม่อายและอำเภอไชยปราการ ๔,๓๕๔ และ ๒,๗๒๙ ไร่ ตามลำดับ โดยในอำเภอฝางมีการขยายพื้นที่อย่างเห็นได้ชัดในช่วงปี ๒๕๔๒-๒๕๔๔ ซึ่งมีพื้นที่ให้ผลผลิตมากถึง ๑๒,๑๔๖ - ๒๐,๘๘๔ ไร่ พื้นที่เหล่านี้จะมีสัมอายุตั้งแต่ ๒ ปี ๔ เดือน ขึ้นไป เป็นสัมที่เริ่มให้ผลผลิตรุ่นแรก เป็นช่วงที่ต้องดูแลในเรื่องโรคพืช แมลงศัตรูพืช และผิวสัม จึงเป็นช่วงที่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและใส่ปุ๋ยเคมีมากที่สุด เพื่อให้ผลผลิตสามารถออกสู่ตลาดได้ราคานิสัย สำหรับอำเภอแม่อายพบว่า มีการขยายพื้นที่ปลูกสัม และพื้นที่ให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นมากในปี ๒๕๔๒-๒๕๔๓ และในอำเภอไชยปราการเริ่มมีการปลูกสัมในปี ๒๕๔๑ แต่มีการขยายพื้นที่เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในปี ๒๕๔๓ และ

คาดว่าจะมีแนวการปลูกส้มจะเพิ่มมากขึ้นทั้ง ๓ อำเภอ จากรายงานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ มีพื้นที่ปลูกส้มในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำฝางทั้งหมด ๓๓,๙๓๖ ไร่ ซึ่งเป็นตัวเลขที่ทำการรวบรวมโดย สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ แต่คาดว่าในพื้นที่จริงนั้น พื้นที่การปลูกส้มอาจมีตัวเลขสูงถึงหนึ่งแสนไร่ และเฉพาะอำเภอฝาง จากรายงานพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ ปี พ.ศ. ๒๕๔๒-๒๕๔๓ สำนักงานเกษตรอำเภอฝาง มีพื้นที่ปลูกส้ม ๑๗,๐๑๔ ไร่ มีผลผลิตรวม ๕๑,๐๓๓ ตัน โดยคิดเป็นมูลค่าถึง ๑,๕๓๐.๙๙ ล้านบาท นอกจากนี้ การขยายตัวของพื้นที่ปลูกส้มนั้น มีได้มีการขยายพื้นที่แต่เพียงพื้นที่เกษตรเดิมที่เกษตรกรขายให้กับนายทุนทั้งภายนอกด้วยกันและจากต่างถิ่น หรือการที่เกษตรกรเปลี่ยนจากการปลูกพืชชนิดอื่นที่มีปัญหาราคาตกต่ำแล้วหันมาปลูกส้มแทน แต่ยังประกอบไปด้วยการขยายพื้นที่ปลูกส้มเข้าไปในพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ เช่น ป่าสงวนแห่งชาติ ตลอดจนการขยายพื้นที่ปลูกไปในพื้นที่สาธารณะอีกด้วย^๘

การปรับพื้นที่เพื่อปลูกส้ม

พื้นที่ปลูกส้มที่ อ.ฝาง
พร้อมกับมีการขุด
อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่

^๘ อาทมาศ ใจคำ และสินธุ์ ธรรม, อ้างแล้ว

ผลจากการขยายตัวของสวนส้มในพื้นที่ลุ่มน้ำฝาง

โดยพื้นที่ปลูกส้มที่ใช้พื้นที่ขนาดใหญ่เจ้าของสวนเป็นนักธุรกิจและนักลงทุนมากกว่าเป็นของเกษตรกรการขยายตัวของพื้นที่ปลูกส้มจึงเกิดขึ้น โดยแยกตัวออกจากทำการทำการเกษตรแบบเดิมของชาวไร่ชาวนา ชาวบ้านทำการเกษตรไปตามปกติใช้ที่ดินและน้ำตามจารีตที่เคยปฏิบัติร่วมกันมาช้านาน แต่สวนส้มเข้ามาตั้งอยู่บนลุ่มน้ำ โดยที่มีได้เข้าใจการใช้ฐานทรัพยากรของชุมชนที่อยู่มาก่อน ดังนั้นปัญหาการปลูกส้มกลalytics เป็นประเด็นโต้แย้งและร้องเรียนของเกษตรกร เนื่องจากปรากฏว่าหลังจากการปลูกส้มพร้อมลายใบในที่สูงเหล่านี้ ราศ ๑๐ ปี ปรากฏว่าเกิดปัญหาใหญ่ ๓ ประการ คือ

๑. การบุกรุกที่ดินสาธารณะ
๒. การทำลายระบบเหมืองฝายและระบบจัดการน้ำของเกษตรกร
๓. ปัญหาการใช้สารเคมีเงินอันตรายต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

ในปี พ.ศ. ๒๕๖๖ มีประชาชนในอำเภอฝาง ใช้ป้าย แม่อาย กลุ่มอนุรักษ์ ลุ่มน้ำฝาง ๓ อำเภอ ฝาง-แม่อาย-ไชยปราการ และประชาชน หมู่ ๓ ต. แม่น้ำวัง อ. แม่อาย จ. เชียงใหม่ ซึ่งได้รับผลกระทบจากการทำสวนส้มขนาดใหญ่ของกลุ่มผู้ปลูกส้มรายใหญ่ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ อ. ฝาง อ. ไชยปราการ และ อ. แม่อาย กว่า ๙๐,๐๐๐ ไร่ เข้าร้องเรียนต่อ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งมอบหมายให้คณะกรรมการด้านที่ดินและน้ำ ศึกษาและตรวจสอบถึงปัญหาความเดือดร้อน และผลกระทบทั้งหมด ๕ กรณีจากการร้องเรียน คือ

๑. มีการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนป่าแม่ฝาง ที่ป่าชา และที่ธรณีสงเคราะห์
๒. ใช้สารเคมีฉีดพ่นสวนส้มอย่างเข้มข้น ก่อให้เกิดผลกระทบทางอากาศและท�น้ำ

๓. มีการปิดกั้นทางน้ำและยั่งน้ำจากระบบที่ดินฝาย ทั้งยังมีการนำห่อสูบน้ำขนาดใหญ่สูบน้ำจากแม่น้ำฝางซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักไปใช้ในสวนส้ม ทำให้ประชาชนในพื้นที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ดังเดิม

๔. มีการนำแรงงานต่างชาติเข้ามาทำงานในสวนส้มเป็นจำนวนมากก่อให้เกิดแนวโน้มปัญหาอาชญากรรม และการแพร่กระจายของเชื้อโรค

๕. กลุ่มผู้ปลูกส้มโดยเฉพาะขนาดใหญ่ได้มีการบุกเข้าไปตัดไม้ไผ่ในพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อนำไปค้าต้นส้ม เป็นการทำลายป่าไผ่ที่ชุมชนใช้ร่วมกันมาอย่างนาน

พื้นที่ปลูกส้มอ่ำเกอฝาง

สาระสำคัญของคณะกรรมการแก้ปัญหาการณ์สวนส้ม

เวทีแห่งความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านลุ่มน้ำฝางกับฝ่ายผู้ลงทุนกิจการสวนส้ม ข้ายมาอยู่บนโต๊ะประชุมโดยที่คณะกรรมการด้านที่ดินและน้ำ ได้ดำเนินการได้ส่วนศึกษา ประชุม และลงพื้นที่เพื่อศึกษาถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในที่สุด จากการประชุมครั้งที่ ๑/๒๕๕๖ เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๖ ได้มีการประชุมร่วมกับจังหวัดเชียงใหม่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งสามอำเภอ และผู้ประกอบการสวนส้ม ผลจากการประชุมหารือ มีความเห็นชอบว่าข้อร้องเรียนมีมูลความจริง จึงตกลงให้มีการตั้งคณะกรรมการระดับจังหวัด และระดับอำเภอมาแก้ไขปัญหาในทุกประเด็น โดยองค์ประกอบของคณะกรรมการต้องมีผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการ กลุ่มประชาชน ผู้ร้องเรียน องค์กรปกครองท้องถิ่น และผู้ประกอบการสวนส้ม นอกจากนี้ ยังได้จัดตั้งให้มีคณะกรรมการ ทั้งระดับจังหวัดและระดับอำเภอทั้ง อ.แม่อาย อ.ฝาง และ อ.ไชยปราการ เพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินสาธารณะ ปัญหาการใช้แรงงานด่างด้าว และปัญหาสารเคมีเกษตรปนเปื้อนสิ่งแวดล้อมของกรณีสวนส้ม

ผลจากการประชุมคณะกรรมการ แก้ไขปัญหาจากการประกอบกิจการสวนส้ม ในพื้นที่อำเภอฝาง แม่อาย และไชยปราการ ที่ประชุมมีมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาจากการประกอบกิจการสวนส้มในด้านต่างๆ โดยตั้งเป็นคณะ

ทำงาน ๓ ชุด ซึ่งเป็นข้อตกลงระหว่างอนุกรรมการฯ กับจังหวัดเชียงใหม่ ภายหลัง อนุกรรมการฯ ประสานงานกับ รmo. ประพันน์ ปัญญาชาติรักษ์ ได้มีการเปลี่ยนแปลงคณะ ทำงานใหม่ โดยมีคณะทำงานชุดใหญ่ ๑ ชุด ประกอบด้วยคณะย่อย ๖ ชุด โดยมีสัดส่วน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และชาวบ้านรวมอยู่ด้วย ตามที่อนุกรรมการฯ เสนอ

องค์ประกอบของคณะทำงาน

๑. คณะทำงานศึกษาผลกระทบจากการประกอบกิจการสวนส้มที่มีต่อ สุขภาพและสิ่งแวดล้อมเพื่อประกาศให้กิจการสวนส้มเป็นกิจการที่เป็นอันตราย ต่อสุขภาพ อันมีคณะทำงานหลักประกอบด้วย นายแพทย์สารารณสุจังหวัด เชียงใหม่ ผู้เชี่ยวชาญด้านเวชกรรมป้องกัน ผู้แทนสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ และคณะทำงานจากหน่วยงานอื่นๆ รวม ๑๗ คน

คณะทำงานมีอำนาจหน้าที่ในการศึกษาผลกระทบจากการสวนส้ม ในพื้นที่ อำเภอฝาง แม่อาย และไชยปราการ ต่อสุขภาพของประชาชนโดยทั่วไป และสภาพแวดล้อม เพื่อให้มีประกาศให้กิจการสวนส้มเป็นกิจการที่เป็นอันตราย ต่อสุขภาพ และคณะทำงานชุดนี้ยังทำหน้าที่อื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๒. คณะทำงานเพื่อการประกาศพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม ในลุ่มน้ำฝาง อันประกอบด้วยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อ即ิ ผู้อำนวยการสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ ๑ ผู้แทนกรมควบคุมมลพิษ ผู้แทนสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และคณะทำงาน รวม ๑๗ คน

คณะทำงานมีอำนาจหน้าที่ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ในการประกาศพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม กำหนดขอบเขตพื้นที่ควรประกาศเป็น พื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม กำหนดมาตรการเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม จัดทำรายงาน เสนอคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เพื่อพิจารณาและดำเนินการประกาศ พื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม จัดทำข้อเสนอแนะและแผนการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม ในระยะยาว รวมถึงการดำเนินการอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๓. คณะกรรมการเพื่อเร่งรัดการพิสูจน์สิทธิ์ในที่ดินและดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยคณะกรรมการหลักดังนี้ ผู้อำนวยการสำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ๑๖ เป็นประธานคณะกรรมการ นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องรวมถึงประชาชนในพื้นที่ร่วมเป็นคณะกรรมการร่วม รวมคณะกรรมการทั้งหมด ๑๕ คน

คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาดำเนินการเร่งรัดการตรวจสอบการออกเอกสารสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ประกอบกิจกรรมสวนส้มในพื้นที่จำกัด ฝาง แม่อาย และไชยปราการ ดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยประสานกับหน่วยงานที่มีบทบาทหน้าที่เพื่อดำเนินการอย่างจริงจัง เข้มข้น และต่อเนื่อง โดยไม่เว้นหรือเลือกปฏิบัติ เสนอข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่คณะกรรมการฯ ระดับจังหวัด และดำเนินการอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๔. คณะกรรมการจัดระเบียบการใช้ที่ดินในพื้นที่สูง หรือพื้นท่อนุรักษ์ ประกอบด้วยคณะกรรมการหลักดังต่อไปนี้ หัวหน้าสำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงใหม่ เป็นประธานคณะกรรมการ และประกอบด้วย

คณะกรรมการที่เกี่ยวข้อง อากิ ผู้แทนสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ ผู้แทนสำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงตัวแทนจากชาวบ้าน รวมคณะกรรมการทั้งสิ้น ๑๕ คน

คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ในการสำรวจ ศึกษาข้อมูลสภาพปัญหา เกี่ยวกับระเบียบการใช้ที่ดินในพื้นที่สูง พิจารณาดำเนินการตามมาตรการในการจัดระเบียบการใช้ที่ดินในพื้นที่สูง และในพื้นท่อนุรักษ์ เสนอแนะข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่คณะกรรมการฯ ระดับจังหวัด รวมถึงการดำเนินการอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๔. คณะทำงานเพื่อแก้ปัญหาระรังงานต่างด้าว ประกอบด้วยคณะทำงานหลัก ดังนี้คือ จัดทำงานจังหวัดเชียงใหม่ เป็นประธานคณะทำงาน และประกอบด้วย คณะทำงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ ป้องกันจังหวัดเชียงใหม่ ผู้แทนตำรวจภูมิภาคเชียงใหม่ ผู้แทนตัวแทนตรวจคนเข้าเมืองเชียงใหม่ ผู้แทนสาธารณสุขเชียงใหม่ และตัวแทนชาวบ้าน รวม ๑๓ คน

คณะทำงานมีอำนาจหน้าที่ในการสำรวจ ศึกษาข้อมูลสภาพปัญหาในการใช้แรงงานต่างด้าวในกิจกรรมสวนส้ม กำกับดูแล ตรวจสอบ และบังคับใช้กฎหมายแก่ นายจ้างและแรงงานต่างด้าว ประสานกับหน่วยงานที่มีบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการอย่างจริงจัง และต่อเนื่องโดยไม่ระเหเวนหรือเลือกปฏิบัติ ประเมินผล การดำเนินการ รวมทั้งเสนอแนวทางหรือมาตรการที่เป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหานะยะยาว แก่คณะกรรมการฯ ระดับจังหวัด และดำเนินการอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๖. คณะทำงานเพื่อพิจารณาผลผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประกอบด้วยคณะทำงานหลักประกอบด้วย ปลัดจังหวัดเชียงใหม่ เป็นประธาน มีคณะทำงานร่วมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและตัวแทนชาวบ้าน รวม ๑๐ คน

คณะทำงานมีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาดำเนินการศึกษาข้อมูลผลกระทบทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมหรือผลกระทบด้านอื่นๆ ที่เกิดจาก การประกอบกิจกรรมสวนส้ม เสนอข้อมูล รวมทั้งแนวทางแก้ไขปัญหาแก่ คณะกรรมการฯ ระดับจังหวัด ประสานข้อมูลและการดำเนินการกับหน่วยงาน/องค์กร/สถาบัน ที่มีบทบาทหน้าที่ รวมทั้งติดตามและรายงานผล นอกจากนี้ยังมีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

ผลการทำงานของคณะทำงานทั้ง ๖ ชุด

๑. คณะทำงานศึกษาผลกระทบจากการประกอบกิจการสวนส้มที่มีต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมเพื่อประกาศให้กิจการสวนส้มเป็นกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

คณะทำงานศึกษาผลกระทบจากการประกอบกิจการสวนส้มที่มีต่อสุขภาพ และสิ่งแวดล้อมเพื่อประกาศให้กิจการสวนส้มเป็นกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ได้ดำเนินการประชุมในวันที่ ๘ มกราคม ๒๕๔๗ ณ สำนักงานสาธารณสุขเชียงใหม่ เพื่อประกอบการพิจารณาให้ประกาศกิจการสวนส้มเป็นกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ผลการประชุมสรุปได้ดังนี้

๑. หารือประเด็นในการเก็บตัวอย่างเลือดของประชากรตัวอย่างในแห่งมุนของ กัญชาและนุยชันและแบ่งจังหวัด

๒. ผู้แทนทั้งสามอำเภอเสนอแผนที่ชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย ๓ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเด่นชัย, บ้านหนองบัวงาม และบ้านคำยืน

๓. หารือในการเก็บตัวอย่างเลือดและปัสสาวะ ในการกำหนดพื้นที่ตัวอย่าง

๔. ปรึกษาการรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล

๒. คณะทำงานเพื่อการประกาศพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม ในลุ่มน้ำฝาง และจัดทำแผนการจัดการที่ดิน ป่าไม้ และสารเคมีทางการเกษตร

เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๔๖ ได้มีการประชุมพิจารณาแผนการดำเนินการ และระดมมาตรการที่ใช้ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม โดยที่ประชุมมีมาตรการในด้านสารเคมี มาตรการด้านที่ดิน น้ำและป่า มาตรการโรงงานเวกซ์ (Wax) ส้ม โดยมาตรการเหล่านี้ให้ นำข้อเสนอร่วมของชาวบ้านมาร่วมด้วย และที่ประชุมพุดถึงเป้าหมายของมติ ครม. ต้องการให้มีประกาศ พ.ร.บ. คุ้มครองสิ่งแวดล้อมทั้งสามอำเภอ ดังนั้น คณะทำงานควรจะดำเนินการตามมติ ครม. และเจตนารมณ์ของชาวบ้านต่อไป

๓. คณะทำงานเพื่อเร่งรัดการพิสูจน์สิทธิในที่ดิน

เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๔๖ คณะทำงานได้ติดตามผลการดำเนินงาน จากการสำรวจทางดาวเทียมของป่าไม้ พบว่าสวนส้มปลูกในเขตป่าอนุรักษ์ เขตป่าเศรษฐกิจ และเขตป่าเพื่อปรับเป็นพื้นที่การเกษตร ของพื้นที่ทั้งสามอำเภอ

๑๐๐,๖๐๐ ไร่ จึงทำการประชุมเพื่อกำหนดแนวทางในการรับข้อทะเลาะป้องกันการส่วนสัมเพื่อจะนำสู่กระบวนการพิสูจน์สิทธิ์ หากเกษตรกรหรือผู้ประกอบการรายได้มีมีหรือมีเอกสารสิทธิ์มาแสดงยืนยันแล้วไม่ตรงกับภาพถ่ายทางดาวเทียมก็แสดงว่าบุกรุกพื้นที่ป่า

๔. คณะกรรมการจัดระเบียบการใช้ที่ดินในพื้นที่สูง หรือพื้นที่อนุรักษ์
ไม่มีรายงานความคืบหน้า

๕. คณะกรรมการเพื่อแก้ปัญหาแรงงานต่างด้าว
ยังไม่มีความคืบหน้า

๖. คณะกรรมการเพื่อพิจารณาผลกระบวนการด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม
ไม่มีรายงานความคืบหน้า

ท่ามกลางสถานการณ์การคลิกลายความขัดแย้งโดยคณะกรรมการดำเนินไปอย่างเชื่องช้าในระบบราชการนั้น ความขัดแย้งและปัญหาของชาวบ้านในเขตลุ่มน้ำฝาง และใกล้เคียงกันยังรุนแรงขึ้น ในที่สุดคณะกรรมการนี้จึงนำประเด็นปัญหานี้เข้าสู่การพิจารณาและที่สุดได้มีมติจากคณะกรรมการนี้ เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๕๖ ให้มีการดำเนินการด้านต่างๆ ดังนี้

๑. ให้มีการประกาศให้กิจการสวนสัมเป็นกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ตามพระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. ๒๕๓๕ (มาตรา ๘ และมาตรา ๓๑)

๒. ให้มีการออกประกาศให้พื้นที่อำเภอแม่อาย อำเภอฝาง และอำเภอไชยปราการ เป็นพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ (มาตรา ๔๓) และให้การจัดทำแผนการจัดการดิน น้ำ และสารเคมีต่างๆ ร่วมกับราชภัฏในพื้นที่

๓. ให้เร่งรัดพิสูจน์สิทธิ์ในที่ดิน และดำเนินคดีกับผู้ที่ผิดกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๔. ให้พิจารณาเกี่ยวกับการจัดระเบียบการใช้ที่ดินในที่สูง หรือพื้นที่อนุรักษ์

มติของคณะกรรมการฯ ข้อที่ ๒ ให้มีการออกประกาศให้มีการออกประกาศให้พื้นที่อำเภอแม่อาย อำเภอฝาง และอำเภอไชยปราการ เป็นพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ (มาตรา ๔๓) การประกาศเขตคุ้มครองสิ่งแวดล้อม คือ สามารถกำหนดวิธีการโดยเฉพาะสำหรับพื้นที่นั้น กำหนดขอบเขต หน้าที่ และความรับผิดชอบของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ใน การร่วมมือ และประสานงานให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน และสามารถกำหนด มาตรการคุ้มครองต่างๆ ที่เหมาะสมแก่สภาพของพื้นที่นั้นด้วย

อย่างไรก็ตามมีแรงกดดันจากกลุ่มผู้ปลูกส้มเรียกร้องให้เลิกประกาศพื้นที่ อำเภอฝาง แม่อาย และไชยปราการ เป็นพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม มติของคณะกรรมการฯ ได้ถูกยกเลิกไป และเปลี่ยนไปใช้ พ.ร.บ. คุ้มครองวัตถุมีพิษ เพื่อควบคุมสถานการณ์ใน พื้นที่ลุ่มน้ำฝางแทน ซึ่งกลับปรากฏว่า พระราชบัญญัตินั้นไม่สามารถใช้เป็นเครื่องมือ ในการตรวจสอบปัญหาและใช้เป็นมาตรการในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้ โดยเจ้าหน้าที่ชี้แจงต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติว่า พระราชบัญญัตินั้นไม่ใช่ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับปัญหานี้โดยตรง

ในบรรดาความขัดแย้งทั้งหลาย ข้อวิตกกังวลปัญหานุกรุกเขตป่าสงวน เป็น ปัญหาที่สื่อมวลชนให้ความสนใจเป็นพิเศษ ข่าวเรื่องสวนส้มซึ่งอยู่ในความสนใจของ ประชาชนอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าผลการทำงานของคณะกรรมการชุดต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จะมีความคืบหน้าน้อยมาก แต่ในเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗ ก็มีความ เคลื่อนไหวจากหน่วยงานหนึ่งขึ้นไปหรืออาจกล่าวได้ว่าจากระดับรัฐบาลในการขับเคลื่อน กลไกเข้ามามาก็ปัญหานี้สวนส้ม ที่ควรกล่าวถึงในพื้นที่นี้ก็คือ เหตุการณ์ซึ่งอาจประมวล จากหนังสือพิมพ์ ดังต่อไปนี้

บุกรุกสวนส้มดังเชียงใหม่รุกป่าสวนกว่า ๗๐๐ ไร่ (๒๙/๔/๔๗)

ตำรวจป่าไม้ร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืชสนธิ นำกำลังเก็บ ๒๐๐ นาย เข้าตรวจสอบสวนส้มซึ่งดังใน ต.ม่อนปิน อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ หลังได้รับการร้องเรียนบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติลุ่มน้ำฝ่าง การตรวจสอบพบว่าบุกรุกพื้นที่ป่าปลูกสวนส้มกว่า ๗๐๐ ไร่ รวมทั้งกักเก็บน้ำจากเชื่อแม่น้ำไว้สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านในพื้นที่ และยังนำแรงงานต่างด้าวจำนวนกว่า ๑๐๐ คน เข้ามาทำงานในสวนส้ม นายสุวิทย์ เชื้อสุวรรณ ผู้อำนวยการฝ่ายปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายป่า กรมอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืช กล่าวว่า สวนส้มดังกล่าวได้ข้อเข้าพื้นที่ป่าสงวนลุ่มน้ำฝ่างเมื่อปี ๒๕๒๘ กับกรมป่าไม้ ระยะเวลา ๑๕ ปี ต่อมาปี ๒๕๓๘ ได้ขอยกเลิกสัญญา เพื่อก่อเอกสารสิทธิ์ แต่ทางราชการไม่อนุญาต ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ได้สั่งให้รื้อถอนสิ่งปลูกสร้างและเลิกกิจกรรมทั้งหมด แต่ยังดื้อแฝงมา จึงเข้าจับกุม

(www.itv.co.th)

เตรียมนำกฎหมายฟอกเงินยึดทรัพย์นายทุนรุกป่าภาคเหนือ (๕/๖/๔๗)

นายสุวิทย์ คุณกิตติ รมว.ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเดินทางไป จ.เชียงใหม่ เพื่อเตรียมขึ้นอธิบดีคือเปิดเตอร์ตรวจพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติลุ่มน้ำแม่ฝ่าง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ ที่ถูกนายทุนและชาวบ้านบุกรุกทำสวนส้ม ซึ่งที่ผ่านมาพบว่า มีพื้นที่ป่าลูกบุกรุกไปแล้วกว่า ๕ หมื่นไร่ นายสุวิทย์ กล่าวว่า การเข้าตรวจสอบในครั้งนี้จะดำเนินการขั้นเด็ดขาดหากพบว่านายทุนหรือชาวส้มของเอกชนรายใหญ่บุกรุกป่าสงวนแห่งชาติจะดำเนินคดีทันที นอกจากนี้ยังจะนำกฎหมายฟอกเงินมาใช้ยึดทรัพย์อีกด้วย ขณะเดียวกันก็จะพบเข้ากับชาวบ้านเพื่อชี้แจงและให้คำแนะนำในการช่วยป้องกันและอนุรักษ์ป่า โดยเฉพาะผลเสียจากการตัดไม้ทำลายป่า

(www.itv.co.th)

พนบป่าเชียงใหม่ถูกบุกรุกทำไร้สัมภาระ ๑ แสนไร่ (๕/๖/๔๗)

นายสุวิทย์ คุณกิตติ รmv. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตรวจสอบแล้วยืนยันว่าพื้นที่ป่าใน อ.ฝาง อ.ไชยปราการ และ อ.แม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ ถูกบุกรุกทำไร้สัมภาระ ๑ แสนไร่ พร้อมสั่งให้ป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ ร้องทุกข์ กับชาวไทยในข้อหาบุกรุกป่าเพื่อเป็นคดีตัวอย่าง โดยนายสุวิทย์เดินทางไปตรวจสอบพื้นที่ใน อ.แม่ล้าน้อย อ.แม่สะเรียง และ อ.สบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พื้นที่ป่าถูกทำลายกว่า ๘,๐๐๐ ไร่ จับผู้ต้องหาได้ ๙ คน ขณะเดียวกันได้กำชับให้เจ้าหน้าที่ทำการตรวจสอบในทุกพื้นที่ให้ละเอียด พร้อมสั่งให้ผู้ที่บุกรุกเร่งนำหลักฐานมาชี้แจงโดยเร็ว

(www.itv.co.th)

สำรวจป่าไม้บุกสอบสวนสัมภาระ ลอบสูบน้ำสาธารณะ (๓/๖/๔๗)

ผู้สื่อข่าวรายงานความคืบหน้าการดำเนินการตรวจสอบ และเอาผิดกับนายทุนที่บุกรุกพื้นที่ป่า ในเขตอำเภอฝาง แม่อาย และไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ ว่า เมื่อเวลาประมาณ ๑๓.๓๐ น. วันที่ ๓๐ เม.ย. ๔๗ คบ奸ของ พล.ต.ต. เสาร์ ปันสินขัย ผู้บังคับการตำรวจป่าไม้ ได้เดินทางโดยเครื่องบินไปยังอำเภอแม่อาย และได้เดินทางต่อไปยังพื้นที่ร่องต่อบ้านหมู่ ๕ กับหมู่ ๕ ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาย หลังจากนั้นได้เดินแท็กซี่ไปยังดันทางของน้ำตกปูหมื่น ซึ่งเป็นต้นน้ำของลำห้วยแม่ข่องหลวง ที่เป็นแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรของชาวบ้านในพื้นที่บ้านหมู่ที่ ๕, ๘, ๑๔, ๑๓, ๒, ๙ และ ๗ ตำบลแม่สาว

ทั้งนี้ในการเดินทางไปยังพื้นที่ดังกล่าวเนื่องจากได้รับการร้องเรียนว่า มีนายทุนเจ้าของสวนสัมภาระแห่งต่อห้อพีวีซี ขนาดเล็กผ่านศูนย์กลาง ๓ น้ำ และ ๕ น้ำ ทำการสูบน้ำจากน้ำตกปูหมื่นซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ฝาง และเขตป่าสงวนแห่งชาติอุ่มน้ำฝาง ไปใช้ประโยชน์ในการกิจกรรมสวนสัมภาระจากการตรวจสอบเบื้องต้นพบว่า มีการต่อห้อสูบน้ำจากน้ำตกปูหมื่นจริงไม่น้อยกว่า ๑๕ ท่อ (มีต่อ)

ผู้บังคับการตำรวจป่าไม้เผยแพร่ว่า การเดินทางมาในครั้งนี้เป็นการเข้ามาตรวจสอบข้อเท็จจริงตามที่มีผู้ร้องเรียนมา โดยพบว่ามีการต่อท่อสูบน้ำเจิรง ทั้งนี้ภายในเวลา ๕ วันนับจากวันนี้ จะมีการให้เจ้าหน้าที่เข้ามาดำเนินการ ทั้งการบันทึกภาพวีดีโอ และตรวจสอบว่าห่อทั้งหมดถูกต่อไปยังสวนส้มแห่งใดบ้าง เพื่อจะดำเนินการกับผู้กระทำความผิดในข้อหาบุกรุกพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติแม่ฟาง และเข้าไปส่องสวนแห่งชาติลุ่มน้ำฝาง เพราะสร้างความเดือดร้อนให้ผู้คนอีกจำนวนมากที่ต้องการใช้น้ำ

(www.manager.co.th)

เตรียมฟันเจ้าหน้าที่รัฐเห็นหายทุนบุกป่า (๒๑/๔/๔๗)

นายวิชัย แหลมวิไล รองอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ได้เปิดเผยว่าได้มีการประชุมกรณีนายทุนบุกรุกพื้นที่ทำไร่หรือสวนส้มว่า ครั้งนี้ เราประชุมเพื่อจะจัดการกับพวากที่บุกรุกพื้นที่ป่าในเขตอำเภอแม่อาย อำเภอไชยปราการ และอำเภอฝาง การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่ผ่านมาเป็นผลที่น่าพอใจ โดยจับกุมผู้บุกรุกได้หลายราย ตอนนี้เราได้ขยายผลเพื่อสืบหาพวากนายทุนที่ทำการบุกรุกเพื่อมอบให้ทางฝ่ายกระบวนการยุติธรรมทำการยึดรัพย์ เร็วๆ นี้ ตอนนี้หลายๆ พื้นที่เราได้เบาะแสวงหาอย่างทุนที่ทำการบุกรุกทำสวนส้มนั้นเป็นครมีประมาณ ๒-๓ ราย โดยบุกรุกพื้นที่ป่าเป็นร้อยไร่ขึ้นไป ขณะที่พนักงานเจ้าหน้าที่กำลังเร่งหาหลักฐานพยานเพื่ออา庇ดกับพวากนายทุนที่บุกรุกพื้นที่ป่า

นายวิชัย กล่าวอีกว่า ยังมีพวากชาวเขาที่บุกรุกทำไร่เลื่อนลอย เป็นจุดๆ โดยมีพวากนายทุนเป็นผู้หันหนันหลังเป็นผู้ว่าจ้าง จากการสอบสวนกลุ่มนายทุนที่บุกรุกพบว่า มีเจ้าหน้าที่เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยโดยเป็นเจ้าหน้าที่ทั้งในท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ประจำ โดยทางเราจะไม่ไว้วน้ำ และจะดำเนินการอา庇ดกับทุกคน แม้แต่เจ้าหน้าที่ป่าไม้เอง

(www.matichon.co.th/khaosod)

การเคลื่อนไหวของการตรวจสอบครั้งใหญ่ของทางราชการตามข่าวที่ประมวลมาข้างต้นได้ชี้ให้เห็นว่า ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนลุ่มน้ำกับกลุ่มผู้ประกอบการส่วนสัม เป็นความขัดแย้งที่มีอยู่จริงๆ และรุนแรง ส่งผลกระทบต่อลุ่มน้ำฝางและอื่นๆ ใกล้เคียงอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง กลไกในระบบราชการและกิ่งราชการที่คุมะอนุกรรมการด้านที่ดินและน้ำ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ได้พยายามกระตุนให้ทำงานโดยไม่สามารถเป็นตัวแทนเจ้าต่อรองร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เนื่องจากอุปสรรคในระบบราชการเองและโครงสร้างที่เทอะทะซับซ้อน ในที่สุดเวลาที่แห่งการจัดการแก้ปัญหาก็ย้ายออกไปจากโดยประชุมของคณะกรรมการ บทเรียนข้อนี้มีความหมายสำหรับการติดตามความคืบหน้าต่อไปว่า ปัญหาระบบทุกกระบวนการส่องระบบ คือ ระหว่างระบบผลิตที่ชุมชนร่วมกันใช้ฐานทรัพยากรบนข้อตกลง กับระบบการใช้ฐานทรัพยากรอย่างเสรี ไร้กฎเกณฑ์ จะยิ่งเผชิญหน้ากันรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ในอนาคต และความหวังที่จะอาศัยกลไกในระบบการตัดสินใจระดับท้องถิ่นของรัฐมาร่วมมือแก้ปัญหาก็ยิ่งน้อยลงไป

บทวิเดราะห์ ผลกระทบจากการปลูกส้ม ในเขตอ้าวເກອີຳ ແມ່ວຍ ແລະ ໄຊຢາກ

ปัญหาการใช้ที่ดินและการบุกรุกพื้นที่ป่าสาธารณะ

ในปี ๒๕๔๗ ຈังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่ป่ารวม ๕,๙๘๗,๖๖๖ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๗ ของพื้นที่จังหวัด ป่าสงวนในจังหวัดเชียงใหม่ มีทั้งสิ้น ๒๕ ປ້າ พื้นที่รวม ๑๒,๒๙๒,๓๗๕.๘๗ ไร่ นอกจากนี้ ยังมีพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ๑๑ ແຮງ ເນດວກຊາພັນຖຸ ສັດວິປາ ໂ ແຮງ ແລະ ເຂດທຳມໍລາສັດວິ ແຮງ

ในจำนวนพื้นที่ป่าสงวนทั้งหมดในจังหวัดเชียงใหม่ที่กล่าวมา อยู่ในพื้นที่เขต ตุ่มน้ำฝ่ายถึง ๑,๐๐๐,๐๐๐ ไร่ และอยู่ในเขตเชียงดาวถึง ๑,๖๙๒,๑๕๖.๘๗ ไร่ พื้นที่ป่า ตั้งกกล่าว ยังเป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำที่สำคัญหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำฝ่าย แม่องอน แม่ทะลับ แมสูน แม่แตง และแม่น้ำปิง ซึ่งถือเป็นแม่น้ำสายหลักที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ แต่ปัจจุบันพื้นที่ป่าสงวนและพื้นที่ป่าสาธารณะจำนวนมากกำลังถูกบุกรุกຈົບຈອງเป็นที่ ทำกิน โดยเฉพาะในเขตอ้าวເກອີຳ ແມ່ວຍ ແລະ ໄຊຢາກ ມີການขยายพื้นที่การปลูกส้ม ทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็กเข้าไปในเขตป่าสงวนและป่าสาธารณะของชุมชน

ນ້ຳທີ່ໄຫລໄປຢັງພື້ນທີ່ການເກີຍຕຽ
ຂອງຊຸມຊານຖຸກສວນສ໌ນໜາດໃຫຍ່
ເປີເປີນກາງນ້ຳເພື່ອໃຫ້ໄຫລ
ເຂົ້າອ່າງເກີບນ້ຳຂອງສວນ

* ประมาณตัวชี้วัดชุมชนทรัพยากรธรรมชาติและตัวชี้วัดส้อมภาคเหนือ, กองสำรวจทรัพยากรธรรมชาติและตัวชี้วัดตัวชี้วัดชุมชนทรัพยากรภาคเหนือ 2542, เอกสารอัตลักษณ์

ตัวอย่างกรณีที่ ๑

การตรวจสอบพื้นที่หมู่ที่ ๒ และ ๓ ต.แม่น้ำ枉 มีผู้ประกอบการสวนส้มรายใหญ่ ๔ ราย และสวนส้มของราษฎรอีกจำนวนหนึ่ง บางรายมีเอกสารสิทธิ์บ้างรายอยู่ระหว่างรออยู่หรือเพลี้ยงล้าປ้าสงวนแห่งชาติ (หนังสือจากนายอำเภอ แม่สาย ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ลงวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๔๔)

ตัวอย่างกรณีที่ ๒

จากการตรวจสอบของป้าไม้จังหวัดเชียงใหม่เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๔ พบร่องรอยในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป้าลุ่มน้ำ芳งท้องที่บ้านหนองไคร้ หมู่ที่ ๓ อ.แม่สาย และพบกรณีสวนส้มที่บ้านแม่น้ำป้า ต.แม่หอพระ อ.แม่แตง ยังไม่ได้ขออนุญาตเข้าพื้นที่ป่า (หนังสือจาก ป้าไม้จังหวัดเชียงใหม่ ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ลงวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๔๔)

ตัวอย่างกรณีที่ ๓

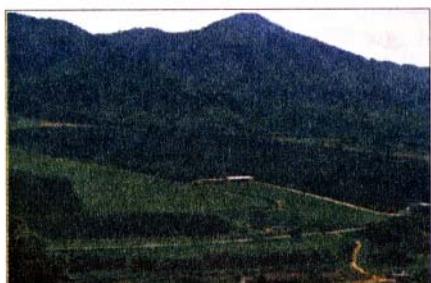
กรณีการบุกรุกพื้นที่ป่าเฉลิมพระเกียรติ อ.แม่สาย จ.เชียงใหม่ (อยู่ระหว่างการร้องเรียน)

ตัวอย่างกรณีที่ ๔

กรณีการบุกรุกพื้นที่ "ป่าคาย" ป่าดันน้ำในเขต ต.เมืองนะ อ.เชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ (อยู่ระหว่างการร้องเรียน)

ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบกับพื้นที่ป่าและพื้นที่ดันน้ำ จำนวนมาก เพราะการเปลี่ยนพื้นที่ป่าเป็นสวนส้มย่อมหมายถึงการลดจำนวนพื้นที่ป่าดันน้ำ ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง นอกจากนี้ส้มเป็นพืชที่ปลูกแบบพืชเดียวในพื้นที่กว้าง มีความต้องการน้ำในการเจริญเติบโตตลอดช่วงอายุสูง รวมถึงมีการใช้สารเคมีในการดูแลรักษาเข็มขัน ทุกระยะการเดิน โดย จึงทำกันเป็นการทำลายพื้นที่ดินดันน้ำโดยปริยาย

ปัจจุบันปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน และพื้นที่ป่าสาธารณะที่ความรุนแรงมากขึ้น เพราะความต้องการพื้นที่ในการปลูกสัมภ์มากขึ้น พื้นที่ปลูกสัมภ์ในปัจจุบัน นอกจากในอำเภอฝาง แม่สาย และไชยปราการแล้ว ยังมีการขยายพื้นที่การปลูกสัมภ์เข้าไปในเขตอำเภอเชียงดาว พร้าว แม่แตง จอมทอง หรือแม้แต่อำเภอแม่ก้อย อีกด้วย ความต้องการพื้นที่ในการปลูกสัมภ์ดังกล่าวเริ่มมีแนวโน้มไปสู่การกว้างซื้อที่ดินของชาวบ้านในราคากลาง โดยเฉพาะที่ดินบริเวณเชิงเขาติดกับพื้นที่ป่า และภัยหลังพื้นที่การปลูกสัมภ์ได้ลุกกระเพื่องไปในเขตป่าเกิดเป็นปัญหาร้องเรียนตามมาภายหลัง แม้กระทั่งพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง หรือ พื้นที่ A1 ซึ่งควรอนุรักษ์เป็นเขตป่าตันน้ำ^๙ ยังมีการปลูกสวนสัมภ์เช่นในบางพื้นที่ของอำเภอไชยปราการ และยังพบเพิ่มเติมที่ อ.แม่สะเรียง อ.สบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น

พื้นที่ปลูกสวนสัมภ์
บริเวณเชิงเขาติดกับพื้นที่ป่า

นอกจากการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนและป่าสาธารณะแล้วปัญหาต่อที่ดินและการใช้ที่ดินอันกระทบจากพื้นที่ปลูกสัมภ์มีความรุนแรงไม่น้อย เนื่องจากพื้นที่ปลูกสัมภ์ส่วนใหญ่อยู่ในเขตตันน้ำหรือตามแนวเชิงเขาล้อมรอบเขตหมู่บ้าน ดังนั้นจึงปิดล้อมพื้นที่ไว้เนื่องจากปัจจัยที่สูงและภูเขาทั้งหลายอยู่มุมน้ำไว้ไม่ได้ อิฐมัสนะและปุ๋ยตามธรรมชาติถูกทำลายไป เกิดปัญหาน้ำดินถูกกัดเซาะให้ลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติทำให้เกิดการดื้นเขิน โรงงานของประชาชนบนพื้นที่ร่วนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศที่เปลี่ยนไป ชารนาจำนวนมากต้องลดพื้นที่การเกษตรและพยายามเลิกทำนา เนื่องจากระบบการใช้ที่ดินรอบๆ หมู่บ้านกล้ายเป็นพื้นที่ปลูกสัมภ์

^๙ การประชุมหารือผู้รายงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยคณะกรรมการด้านที่ดินและน้ำ เรื่องประชาชนใน อ.ฝาง อ.ไชยปราการ และ อ.แม่สาย อ.เชียงใหม่ ได้รับผลกระทบจากการทำสวนสัมภ์ขนาดใหญ่วันจันทร์ที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๖.

ปัญหาความชัดແຍ້ງເຊັ່ນນີ້ ແສດໃຫ້ເຫັນວ່າປັບປຸງຫາຂອງເຂົດຝາກ-ແມ່ວ່າຍ □
ໃຫຍ່ປະການ ໄນໃຫ້ປັບປຸງຫາກເປົ້າຢັ້ງແປງຂອງເກະທຽບຮົມຕາມປົກຕິ ຈາກໄຣ່ນາແບນເກົ່າ
ໄປເປັນສານແບນໃໝ່ (ສວນສັນ) ໃນເຫັນວິວພາກການ ກາຣເປົ້າຢັ້ງແປງເຊັ່ນນີ້ໄມ້ຂອບຮົມ
ເພົ່າເປັນການນຸກຮູກອ່າງຈັບພລັນຂອງນາຍຖຸນາດໃຫຍ່ (ສວນສັນ) ເໜື້ອທີ່ດິນແລະຮະບນ
ການເກະທຽບຮົມຂອງຫາວາຍຍ່ອຍ ນາຍຖຸນາດໃຫຍ່ໃຫ້ເທິນໂລຍໍຮົມກັບກາທໍາລາຍ
ທັກພາກຮອ່າງກ້ວ້າວ້າແລະໄວ້ຄວາມຮັບຜິດຂອບ ເພື່ອຂໍຍາຍພື້ນທີ່ປຸກສັ້ມຍ່າງຕ່ອນເນື່ອງ ອາຫຍ່າ
ຄວາມລ້າລັ້ງຂອງກົງໝາຍ ຄວາມດ້ວຍປະສິທິກາພຂອງເຈົ້າໜ້າທີ່ຮູ້ ນຸກຮູກຈາກທັກພາກຮ
ຂອງຊຸມຊຳ ຈົນກຳໃຫ້ພື້ນທີ່ລຸ່ມນ້ຳປະສົບວິກຸດອ່າຍງວດເວົວ

ປັບປຸງຫາຕ່ວະບບລຸ່ມນ້ຳ ເສັນທາງນ້ຳ ແລະຮະບບເໝືອງຝາຍ

ນັກວິຊາການເກະທຽບຮົມຮັບວ່ານ້ຳແລະຄຸນກາພຂອງນ້ຳ ອີ່ວ່າມີຄວາມສຳຄັນຍ່າງ
ຍິ່ງໃນກາທໍາສານສັນ ຈຶ່ງດ້ວຍມີການສຶກຂາດຢັ້ງປິມານແລ່ງນ້ຳຈາກຮົມຈາດຫຼືອແລ່ງນ້ຳ
ໄດ້ດິນທີ່ຈະນຳມາໃຊ້ຕ້ອງມີຍ່າງພອເພີ່ງທັງໃນຮະບັນແລະຮະບະຍາ ຮັມທັງໃນໜັງທີ່ເກີດ
ວິກຸດຕິຂອງຄວາມແໜ້ງແລ້ງຂຶ້ນໃນບາງປີ ການສຶກຂາດປິມານຄວາມຕ້ອງການນ້ຳຂອງສັນໃນ
ອອສເຕຣເລີຍ ສຽງວ່າສຳຫັບສັນທີ່ເຈົ້າຢັ້ງເຕີບໂຕເຕີມທີ່ແລ້ວຈະຕ້ອງການນ້ຳປິມານໄວ້ລະ ១.៤
ລັດແລືຕົກປີ ແລະໃນການຟື້ອງປະເທດໄທຄວາມຕ້ອງການນ້ຳສຳຫັບສັນຍິ່ງສູງມາກໃນຄຸດແລ້ງ
ດັ່ງນັ້ນຈຶ່ງດ້ວຍມີການເຕີຍມະແໜ່ງນ້ຳໄວ້ຍ່າງເພີ່ງພອດລວດຮະບະຍາຍຸ່ງຂອງການປຸກສັ້ມ*

ເພັະສຳຫັບສັນພັນຫຼືສ້າຍນ້ຳເຝື້ນມີຄວາມຕ້ອງການນ້ຳມາກໃນໜັງຄຸດແລ້ງຕ້ອງໃຫ້ນ້ຳ
ຖຸກງໍ ៣-៥ ວັນ ທຳໃຫ້ເກະທຽບຮົມຢາຍໃນອໍາເກອຝາງທີ່ກໍາສັນຈະຊຸດບ່ອງອັນດນສໍາຮອງ
ໄວ້ໃຊ້ ສ່ວນຂາດປອກີ້ຂຶ້ນຍູ້ກັບຂາດຂອງສວນ ຂາດຂອງທີ່ດິນທີ່ເກະທຽບຮົມ ແລະກາຮອຍ່າ
ໄກລ້ຫຼືໄກລ້ແລ່ງນ້ຳຮົມຈາດ

ໂດຍສ່ານໃຫຍ່ຈະຊຸດບ່ອງຂາດ ១-២ ໄວ້ ເປັນຍ່າງຕໍ່ ສ່ວນສັນຂາດໃຫຍ່ຈະ
ຊຸດບ່ອງຂາດ ៥-១០ ໄວ້ ສ່ວນຮະບບການໃຫ້ນ້ຳສວນສັນໃຫ້ຮະບບການໃຫ້ນ້ຳດ້ວຍສປປິງເກ່ອງ ຜຶ່ງຕ້ອງ^៩
ໃຫ້ນ້ຳ ៣០ ນາທີ/ດັນ ຄິດເປັນປິມານນ້ຳຖື່ງ ១៥០-២០០ ລີຕຣ/ຄຽງ^៩

* ເປັນປີ ៦ ສົງລາ, ຄູ່ມີການກໍາສັນຈະຍ່າງມີອາຊີ່ພ. ກຽງເທິພຍ : ທອກ.ມີຕະເກະທຽບຮົມຕາດແລະ
ກາຮໂນໝາງ, ២៥៥៥.

^៩ ປານຮັດຕັນ ເຮືອງວັດນາ, ກາຣວິເຄຣະທີ່ທັນຖຸ-ຜລຕອບແທນຂອງການປຸກສັ້ມພັນຫຼືສ້າຍນ້ຳເຝື້ນໃນເຂດ ອ.ຝາງ
ຈ.ເບີ່ງໃໝ່. ວິທີຍານີພລບວິເນຸ້າໂທ, ເຕຣ່ງກູ້ຄາສຕຣມທາບັນທຶດ, ບໍລິສັດວິທີຍາລັ້ນ, ມ.ຊ., ២៥៥៥.

ขอให้ลองพิจารณาดูว่าการชุดบ่อบาดาดใหญ่จะจัดการจาบันที่สูงใกล้ป่าต้นน้ำ และหรือในเขตป่าดันน้ำจะกระทบกระเทือนต่อความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมเพียงได้

ตารางแสดงจำนวนครั้ง ที่เกษตรกรลดน้ำส้มในแต่ละเดือน

เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
การลดน้ำ	๖-๘	๘-๑๐	๑๐	๑๐	๑๐	๘-๑๐	๑-๒	๑-๒	๑-๒	๑-๒	๘-๑๐	๖-๘

ที่มา : จากการสำรวจของคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นอกจากนี้ คำถามที่ตามมาจากการที่สวนส้มแต่ละแห่งใช้น้ำในปริมาณมาก โดยเฉพาะในหน้าแล้ง ปริมาณน้ำที่ใช้มากขนาดนั้นต้องนำมายากที่ได้จึงจะเพียงพอต่อ ความต้องการของส้ม

แน่นอนว่าแหล่งน้ำที่สวนส้มขนาดใหญ่ทั้งหลายก็เก็บไว้นั้นเป็นแหล่งน้ำ เดียว กับเกษตรกรในท้องที่ที่ต้องใช้ร่วมกัน แต่ด้วยความได้เปรียบด้านภูมิศาสตร์ที่ดีกว่า นั่นคือ ฝ่ายสวนส้มขนาดใหญ่ตั้งอยู่บริเวณดันน้ำทำให้ง่ายในการชุดอ่างเก็บน้ำ แล้วดึงน้ำ หรือเปลี่ยนทางน้ำของเกษตรกรเข้าไปเก็บในอ่างน้ำในปริมาณที่ตนต้องการ

เนื่องจากส้มเป็นพืชที่ต้องการระบายน้ำและรักษาตลาดตั้งปี ปริมาณการใช้น้ำจึงมี มากกว่าพืชชนิดอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้งที่ต้องมีการให้น้ำอย่างสม่ำเสมอ

การสร้างอ่างน้ำขนาดใหญ่ดักเก็บน้ำเพื่อใช้ในสวนส้ม

จึงทำให้เกิดปัญหาการแย่งชิงน้ำเพื่อการเกษตรรุนแรงยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ลักษณะของการแย่งชิงน้ำนั้น ส่วนใหญ่นักลงทุนและเกษตรกรรายใหญ่ซึ่งมีทุนและเครื่องมือในการจัดการมากกว่า สามารถที่จะดึงน้ำเข้าไปใช้ในพื้นที่ของตนได้มากกว่าเกษตรกรรายย่อยที่มีทุนและแรงงานในการจัดการจำกัดกว่า

จากรายงานการสำรวจในการศึกษาของอนุกรรมการที่ดินและน้ำพบว่า เจ้าของสวนส้มรายใหญ่ชอบใช้ท่อ PVC ขนาดใหญ่ดูดน้ำจากลำแม่น้ำของชาวนากระจายอยู่ทั่วไป จากการสำรวจของจุฑามาศและคณะพบว่า ร้อยละ ๔๐.๓ ของเกษตรกรกล่าวว่า มีน้ำใช้ในทางการเกษตรไม่เพียงพอตลอดทั้งปี ดังนั้น หากพิจารณารวมกับการขยายตัวของพื้นที่ปลูกส้ม ซึ่งขยายตัวเพิ่มขึ้นทุกปีนั้น การจัดการน้ำที่เสมอภาคระหว่างเกษตรกรแต่ละกลุ่มนั้นจึงเป็นประเด็นสำคัญอีกอันหนึ่งที่ต้องมีการพิจารณา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้งที่น้ำไม่เพียงพอต่อการเกษตร

ในปัจจุบันแม้ว่าสวนส้มขนาดใหญ่หลายแห่งจะเริ่มหันไปใช้วิธีการชุดอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ในพื้นที่ปลูกส้มของตนเอง แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าน้ำที่กักเก็บไว้เป็นเพียงน้ำที่เหลือมือกามาจากได้ดินในสวนส้มแห่งเดียว เพราะจากการตรวจสอบในพื้นที่ที่มีการร้องเรียน ได้พบว่าเจ้าของสวนส้มได้ใช้วิธีการผันน้ำธรรมชาติซึ่งเป็นของสวนรวมสาธารณะมาใช้ในพื้นที่ส่วนตัวของตนเองผู้เดียว เช่น

๑. ชุดเปลี่ยนเส้นทางน้ำใหม่อง่ายของชาวบ้านที่ให้ลงหล่อเลี้ยงไว้ให้หลามงในอ่างของตน

๒. ใช้ท่อขนาดใหญ่ดูดน้ำในแม่น้ำ และลำแม่น้ำของสาธารณะมาให้ลงในอ่างของตนก่อนที่จะจ่ายน้ำในอ่างลงสู่สวนส้ม

๓. ใช้ท่อขนาดต่างๆ ดูดน้ำจากอ่างน้ำขนาดเล็กในป่าหลายจุดหลายพื้นที่ให้ปริมาณน้ำสะสมให้ลงสู่อ่างของตน

การกระทำเช่นนี้ของฝ่ายเจ้าของสวนส้ม ทำให้ชาวนาผู้ทำการเกษตรบนที่ราบลุ่มไม่พอใจอย่างมาก จนเกิดกรณีพิพาทกันหลายครั้ง ดังเช่นในเดือนมีนาคม ชาวนาหัวยุง บ้านสันทรัพย์คงน้อย ต.เวียง อ.ฝาง ลงมือทุบทำลายชุดรือเพื่อเส้นทางน้ำที่ฝ่ายนายทุนชุดเปลี่ยนทาง เพื่อให้น้ำให้ลงยังพื้นราบตามเดิม ความขัดแย้งเช่นนี้มีที่ทำว่าจะยังคงจะเกิดขึ้นอีกด้วยในอนาคตหากไม่สามารถหาทางแก้ปัญหาสวนส้มได้^๙

^๙ คณะกรรมการที่ดินและน้ำเพื่อประชาชนและศึกษาปัญหาสวนส้มเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๗ และ จุฑามาศ ใจคำ และสุจินต์ ดาวราม, อ้างแล้ว.

ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจกันว่าตามปกติชาวนาชาวไร่ในอำเภอฝาง แม่น้ำสายปราการ และเชียงดาว ใช้น้ำร่วมกันในระบบเหมืองฝาย ที่ร่วมมือกันชุดและสร้างระบบจ่ายน้ำเข้าสู่คลองจ่ายน้ำหรือ เมืองฝายที่ร่วมมือกันชุด และสร้างระบบจ่ายน้ำเป็นทอดๆ จากที่สูงสู่ที่ต่ำ ตามหลักการแรงโน้มถ่วงของโลก

เมืองฝายที่สร้างขึ้นโดยแรงงานของเกษตรกรเพื่อนำน้ำไปใช้ในพื้นที่การเกษตรของตน ขอให้สังเกตว่าชาวนาร่วมกันลงทุนทำเมืองฝาย แต่ผู้แทรกแพร่งเข้ามาใช้ประโยชน์ภายหลังคือฝ่ายผู้ลงทุนสวนสัม

เส้นทางน้ำที่ถูกออกแบบไว้อย่างระมัดระวัง เพื่อให้น้ำ الجاريออกสู่ไทรนาของชาวไร่ชาวนาอย่างยุติธรรม แต่ชาวนาเป็นผู้สร้างเมืองฝายขึ้นนับเป็นร้อยๆ รายเพื่อผันน้ำจากลำน้ำใหญ่ออกสู่ทางน้ำที่จะไหลเข้าสู่ไทรนาอย่างมีประสิทธิภาพ เส้นเมืองฝายเหล่านี้ชาวนาใช้ร่วมกันมายาวนานหลายร้อยปีแล้ว พวากษาได้ตกลงร่วมมือกันสร้างดูแลรักษา และลงทุนร่วมกันเพื่อให้ระบบเมืองฝายอยู่ในสภาพดีอยู่เสมอ คิดเป็นการลงทุนลงแรงที่ไม่อาจประมาณเป็นตัวเลขได้

ถ้าเมืองจากฝายไหลไปตามระบบ
ที่มีการจัดการเป็นอย่างดี
เพื่อล่อเลี้ยงพื้นที่การเกษตร
ของเกษตรกร

การทำสวนส้มเป็นการปลูกพืชอีกระบบหนึ่งตรงข้ามกับการทำไร่ทำนา นั่นคือ แทนที่จะใช้น้ำจากลำแม่น้ำม่องเข้าสู่สวนแล้วปล่อยให้ไหลต่อไปยังพื้นที่ต่อกว่า กลับกลาย เป็นว่า สวนส้มหลายแห่งบังคับทิศทางให้ของน้ำจากแม่น้ำม่องสาธารณะให้หลอมาสู่สวนส้ม แล้วกักเก็บไว้ในกระชานด้วยน้ำ แล้วไม่ปล่อยให้ไหล เท่ากับนำเอาน้ำของชุมชนที่ชุมชน รวมมือบุกเบิกสร้างขึ้นมาบดบังปีมานี้ของสวนบุคคล ยังส่งผลให้เกิดความเดือดร้อน ต่อไร่นาที่อยู่ใกล้ตัวลงไปอย่างหนัก ทั้งๆ ที่สวนส้มเหล่านี้มีได้เคยร่วมมือร่วมแรงลงทุนสร้าง เหมือนฝ่าย ดูแลรักษาร่วมกันช้านานมาก่อนเลยในประวัติศาสตร์ ชาวนาจึงมองว่าสวนส้ม เป็นพวกจกจลาจลประโภชน์และเห็นแก่ตัว

จากลำแม่น้ำของชาวบ้าน
ฝ่ายเจ้าของสวนส้มจัดการชุดทางน้ำ
ขึ้นมาใหม่ เปลี่ยนเส้นทางของลำแม่น้ำ
ที่จะไหลลงซึ่งที่ราบลุ่ม ให้ไหลเข้าสู่
อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ของสวนส้มแทน

สำหรับสวนส้มบางแห่งที่ใช้มีธีการกักเก็บน้ำโดยการเปลี่ยนแปลงเส้นทาง ให้ไหลของน้ำในแม่น้ำ ฝ่าย การปิดเส้นทางน้ำเก่าที่ไหลลงสู่เส้นแม่น้ำของชาวนาบนลุ่มน้ำ ตอนล่างเข้าสู่เรือน แล้วสร้างเส้นทางน้ำใหม่ บังคับให้น้ำไหลเข้าสู่พื้นที่ของตนเองเพียง พื้นที่เดียวนั้น ชาวนาถือว่าฝ่ายเจ้าของสวนส้มได้ละเมิดสิทธิการใช้น้ำ ละเมิดกฎหมายของ แม่น้ำ ฝ่ายทำลายระบบแม่น้ำของฝ่ายดังเดิมของชุมชน

การดูดน้ำโดยตรง
จากบ่อน้ำซึ่งในเขตบัดน้ำ
เป็นปัญหาใหญ่ที่พบจากกิจกรรมสวนส้ม

เขตป่าตันน้ำในภาคเหนือ มักมีบริเวณที่เรียกว่า “ป่าคาย” ก็คือเมือง “ตาน้ำ” จำนวนมากอยู่บริเวณนั้น และมีน้ำผุดออกมาตลอดเวลา บางที่เรียกว่า “น้ำสู” หรือ “น้ำออกสู” น้ำออกสูไหลรวมกันเป็นลำห้วย จากลำห้วยนี้ ชาวบ้านชุดลำห้วยส่งน้ำเข้าไปเลี้ยงไร่นา แต่เจ้าของสวนสวนส้มมักใช้วิธีขุดอ่างขนาดเล็กและขนาดใหญ่ไว้ดักกับบริเวณป่าคาย หรือบริเวณน้ำออกสู ทำให้น้ำจากป่าคายซึมลงไปในบ่อของกิจการสวนส้ม แทนที่จะไหลลงสู่ลำห้วยตามธรรมชาติ นี้คือ ปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิงระหว่างชาวนา กับสวนส้ม นำไปสู่การพิพาทระหว่างทั้งสองฝ่าย

ตัวอย่างกรณีที่ ๑

กรณีสวนส้มธนาธร ปิดทางน้ำสาธารณะและเปลี่ยนทางน้ำเข้าอ่างเก็บน้ำของสวน โดยการนำน้ำจากแหล่งน้ำสาธารณะของชุมชน บ้านสันทราย คลองน้อย และบ้านใหม่คลองน้อย ต.เวียง อ.ฝาง ที่เรียกว่า หนองน้ำกือดป่านอน หนองน้ำ กือดหรือรرم และลำห้วยส้มที่แหล่งน้ำสาธารณะที่แหล่งน้ำสูอ่างเก็บน้ำหนองเขียว ซึ่งถือว่า เป็นแหล่งน้ำสำคัญสำหรับการเกษตรของชุมชนทำให้เกิดความเดือดร้อนต่อเกษตรกรผู้ใช้น้ำ และเกิดความขัดแย้งระหว่างสวนส้มกับชุมชน

ตัวอย่างกรณีที่ ๒

กรณีความขัดแย้งเรื่องการใช้น้ำระหว่างสวนส้มธนาธร กับชาวบ้านในการใช้น้ำจากแม่น้ำห้วยช้างสี ชาวบ้านต้องหล่อลำห้วยด้วยคอนกรีต เพื่อป้องกันสวนส้มสูบน้ำจากลำห้วยไปใช้ในสวนหรือสูบเข้าอ่างเก็บน้ำของสวน

ตัวอย่างกรณีที่ ๓

กรณีความขัดแย้งเรื่องการใช้น้ำ ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ป่าคาย” ในเขตบ้านนาหวาย ต.เมืองนะ อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ เนื่องจากเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญของชุมชนที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดทั้งปี ภายหลังได้มีการทำสวนส้มในพื้นที่ และร่วมใช้น้ำกับชาวบ้าน แต่ชาวบ้านเริ่มต่อต้านเนื่องจากเกรงปัญหาการขาดแคลนน้ำที่จะตามมาในอนาคต

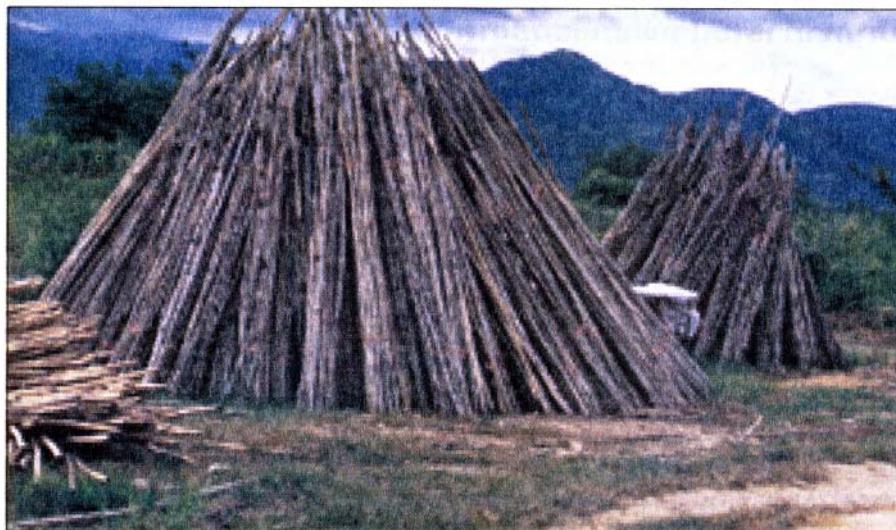
ปัญหาการใช้น้ำเพื่อการบริโภค

จากรายงานการสำรวจลักษณะการบริโภคน้ำดื่มของประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำ ฝางนั้น พบร่วร้อยละ ๕๓.๑ ดื่มน้ำจากบ่อน้ำที่มีอยู่ในบริเวณบ้านของตนเอง โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าทำให้ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายได้มากกว่า ส่วนร้อยละ ๒๐.๖ ซึ่งน้ำดื่มในการบริโภคในครอบครัว โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้เหตุผลว่า เนื่องจากน้ำที่ซื้อนั้นน่าจะมีความสะอาดและปลอดภัยมากกว่าน้ำที่มาจากแหล่งอื่น ส่วนอีกร้อยละ ๒๖ ใช้น้ำบริโภคจากแหล่งอื่นๆ เช่น น้ำฝน และประปาหมู่บ้าน เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ประชากรส่วนใหญ่ยังคงบริโภคน้ำดื่มจากบ่อน้ำที่มีอยู่ในบริเวณบ้านของตนเอง ดังนั้น หากมีการปนเปื้อนจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรเป็นปริมาณที่มากขึ้น โอกาสที่กลุ่มคนเหล่านี้จะได้รับพิษภัยจากการเคมีทางการเกษตรมีมากขึ้นเช่นกัน นอกจากนี้แล้ว แม้ว่าจากการสำรวจของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดและกรมอนามัยพบว่าไม่มีการตกค้างของสารเคมีกลุ่momorganic ในฟอสเฟตและคาร์บนาเมทในสิ่งแวดล้อม (ทั้งดินและน้ำ) แต่จากการขยายตัวของพื้นที่ปลูกส้มอย่างรวดเร็วนั้น การติดตามเฝ้าระวังเกี่ยวกับความปลอดภัยของน้ำที่ใช้ในการบริโภคจึงควรมีการกระทำอยู่อย่างต่อเนื่อง^๙

ป่าໄຟ : ทรัพยากรที่ถูกทำลาย

ในการปลูกส้มจำเป็นต้องใช้ไม้ไผ่ค้ำดันส้ม โดยการใช้ไม้ค้ำเกษตรกรจะทำตั้งแต่ตอนที่ต้นส้มยังเล็ก เพื่อไม่ให้ลำต้นลุ่งตามแรงลมและรากของส้มเคลื่อนได้ จนต้นโตยังใช้เพื่อป้องกันไม่ให้กิ่งส้มที่ติดผลแล้วหักลงมาได้ จากการแลกเปลี่ยนความรู้กับเกษตรกรพบว่าการใช้ไม้ไผ่ในการค้ำดันส้มนั้น เฉลี่ยแล้วจะใช้ต้นละประมาณ ๑๐ ลำ ดังนั้นส้มหนึ่งไร่ (ประมาณ ๖๐ ตันต่อไร่) จะใช้ไม้ไผ่ในการค้ำส้มประมาณ ๖๐๐ ลำ ดังนั้น เนพะพื้นที่ปลูกส้มตามรายงานของสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ ในพื้นที่ลุ่มน้ำฝางนั้น (๓๓,๙๓๖ ไร่) จะใช้ไม้ไผ่ค้ำดันส้มประมาณ ๒๐,๗๖๑,๖๐๐ ลำ โดยไม่啻ที่ใช้ในการค้ำส้มเหล่านั้น ส่วนใหญ่มาจากป่าในพื้นที่ลุ่มน้ำฝางนั้นเอง

^๙ ឧបាណាគ ីឡា លេសិឃុនុំ គរាម, យ៉ាងແລ៉ວ

รัม ๑ ไร่ใช้ไม้ค้ำยันมากกว่า ๔๐๐ ลำ

ในขณะนี้หลายหมู่บ้านพยายามที่จะไม่ให้มีการใช้ไม้จากป่าใช้สอยในหมู่บ้าน เนื่องจากป่าไฟเหล่านี้เป็นแหล่งไม้ใช้สอยและแหล่งอาหารธรรมชาติของชาวบ้าน ในท้องถินด้วยเช่นกัน ดังนั้นการจัดการการใช้ทรัพยากรจากป่าที่มีความสำคัญที่ต้องมีการจัดการด้วยเช่นกัน เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการที่จะมีทรัพยากรนี้ใช้ต่อไปในระยะยาว

ปัญหาการใช้สารเคมีและผลกระทบของการใช้สารเคมีต่อชุมชน

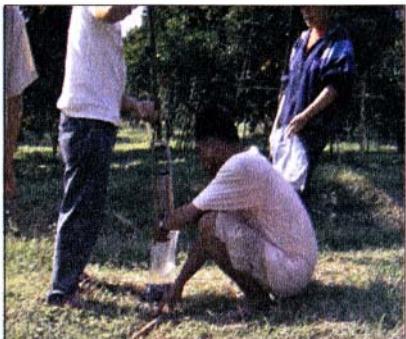
ปัญหาที่เกิดจากการทำสวนส้ม นอกจากรากเรื่องการบุกรุกพื้นที่สาธารณะ และความขัดแย้งเรื่องการใช้น้ำแล้ว ยังมีปัญหาที่น่าวิตกก็คือผลผลิตของปัญหาหนึ่งที่ควรได้รับการป้องกันแก้ไขอย่างเร่งด่วน นั่นคือ ปัญหาการใช้สารเคมี ที่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม และส่งผลกระทบโดยตรงต่อชุมชนของประชาชนที่อาศัยในชุมชนใกล้กับสวนส้ม

กรณีตัวอย่าง

กรณีสวนสัมชนิดใหญ่ ใน ต.นาวัง ซึ่งติดกับชุมชน ในช่วงเวลาที่มีการพ่นสารเคมีในสวนสัมจะมีกลิ่นเหม็นรุนแรงคลุ้งไปทั่วหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีความวิตกกังวลเรื่องสารเคมีที่อาจมีการฉีดล้างลงในแหล่งน้ำของชุมชน เนื่องจากสวนสัมดังกล่าวอยู่บนพื้นที่ที่สูงอยู่ล้อมรอบหมู่บ้าน หลังจากการใช้สารเคมีแล้ว มีการให้น้ำต้นสัม น้ำที่ไหลมาจากการฉีดล้างลงในแหล่งน้ำของชุมชนที่ใช้ในการอุปโภคและบริโภค รวมถึงการซื้อขายในบ่อน้ำของชาวบ้าน จนชาวบ้านเกิดความวิตกกังวลไม่กล้าใช้น้ำในบ่อน้ำ ต้องซื้อน้ำดื่มมาใช้แทน ในบางครั้งยังทำให้เด็กในหมู่บ้านเกิดอาการแพ้สารเคมี มีอาการเรียกศีรษะ คลื่นไส้ อาเจียน เจ็บอกหรือเกิดผื่นตามร่างกายอีกด้วย

สาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ได้ทำการตรวจสอบสารเคมีปนเปื้อนในเขตสวนสัม ครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม - ๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๕ และครั้งที่ ๒ เมื่อเดือนเมษายน ๒๕๔๖ ผลสรุปว่า ปริมาณการปนเปื้อนของสารเคมีในดินแหล่งน้ำไม่สูงจนเป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชน แต่ในความเป็นจริงประชาชนยังคงข้องใจในกระบวนการตรวจสอบคุณภาพดินและน้ำของหน่วยงานรัฐ เพราะปรากฏการณ์ที่พากเพียรคิดว่าเป็นปัญหา ก็คือ สุขภาพของประชาชนในเขตปลูกส้มยั่ง นอกจากนี้ยังมีข้อมูลการตรวจสอบพิษตกค้างในเลือดของสถานีอนามัยประจำตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าปริมาณผู้ที่มีสารพิษตกค้างในเลือดในปริมาณที่ถือว่าอยู่ในขั้นที่เป็นอันตราย เปรียบเทียบดังต่อไปนี้ ๒๕๓๙-๒๕๔๔ มีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างน่าเป็นห่วง ซึ่งสารเคมีที่เป็นอันตรายที่สุดต่อสุขภาพก็คือ สารօอแกโนคลอรีน และสารไฮดรอฟฟิล*

* อภิรัตน์ กีริ, ผลกระทบจากการใช้สารเคมีในสวนสัมในเขต อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๔๕, เอกสารอัดสำเนา

เจ้าหน้าที่สามารถสุขชุดดินตัวอย่าง
จากสวนสัมเพื่อนำไปตรวจสอบ

รายงานกลุ่มโรคที่พบผู้ป่วยมากที่สุด ใน ๓ อำเภอ

เนื่องจากข้อมูลดังกล่าวได้จากการรวบรวมจากเอกสารรายงานการดำเนินงานด้านสาธารณสุขที่จัดทำโดยคณะกรรมการประสานงานกับสาธารณสุขจากทั้ง ๓ อำเภอ ซึ่งในบางปีบางอำเภอได้มีการรายงานสถิติกลุ่มโรคที่มีผู้ป่วยมากที่สุดแทน ดังนั้นจากข้อมูลผู้ป่วยจำแนกตาม ๒๑ กลุ่มโรค กลุ่มโรคที่พบผู้ป่วยมากที่สุดคือ กลุ่มโรคระบบหอยใจร่องลงมาคือ กลุ่มโรคกล้ามเนื้อร่วมโคร่งร่างและเนื้อยืดเสริม ต่อมาก็คือ กลุ่มโรคระบบย่อยอาหาร และกลุ่มโรคผิวหนังและเนื้อเยื่อใต้ผิวหนัง ซึ่งเกือบทุกกลุ่มโรคเป็นอาการกลุ่มโรคที่อาจกล่าวได้ว่ามีอาการใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกับอาการที่ได้รับผลกระทบจากสารเคมีทางการเกษตรด้วยเช่นกัน*

อาการโรคผิวหนังที่เกิดจากการแพ้สารเคมี

* อภิรัตน์ กีรี, ผลกระบวนการใช้สารเคมีในสวนสัมในเขต อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕๔๕, เอกสารอัสดงสำเนา

ตารางแสดง ๔ กลุ่มโรคแรกที่มีผู้ป่วยมากที่สุดในเขต ๓ อําเภอ

จากรายงานการดำเนินงานด้านสาธารณสุขจากทั้ง ๓ อำเภอได้แสดงสาเหตุของการเกิดกลุ่มโรคต่างๆ ดังกล่าวแตกต่างกัน ได้แก่ รายงานการดำเนินงานด้านสาธารณสุขของคณะกรรมการประสานงานสาธารณสุข ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ของอำเภอ芳 ซึ่งพบว่า มีจำนวนผู้ป่วยด้วยโรคระบบหายใจมากที่สุด แม้ว่าจะมีแนวโน้มลดลงแต่ก็ยังเป็นโรคที่มีผู้ป่วยมากเป็นอันดับหนึ่งอยู่นั่นเอง ส่วนในอำเภอแม่อายพบผู้ป่วยมากที่สุดในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ พนักงานสุขาภิบาลประจำทางจิตและพุทธิกรรมมีแนวโน้มสูงมากขึ้นถึง ๔ เท่า และเพิ่มมากที่สุดในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ผู้เจ็บป่วยในระบบหายใจมีแนวโน้มสูงขึ้น

ลำดับต่อมาคือ กลุ่มโรคที่พบมากเป็นอันดับ ๒ ในอำเภอฝาง และเป็นอันดับ ๓ ในอำเภอแม่สายและใช้ปราชการ คือกลุ่มโรคเกี่ยวกับระบบกล้ามเนื้อรูม โครงร่างและเนื้อยื่นเสริม ส่วนลำดับต่อมาคือระบบย่อยอาหารรวมทั้งโรคช่องปาก ซึ่งพบผู้ป่วยมากเป็นอันดับ ๒ ในอำเภอแม่สายและใช้ปราชการและเป็นอันดับ ๓ ในอำเภอฝาง นอกจากนี้ มีค่านงานเกิดภาวะเครียดนำไปสู่การเป็นโรคระบบทางเดินอาหารมากขึ้น ซึ่งพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอาการของโรคกระเพาะอาหารอักเสบและภาวะอาหารย่อยยาก^๘

* ឧបាណាមាត ីវាំ លេខសិនុទ័រ តារាម, អ៉ាងແឡៀវ

รายงานปัญหาด้านสุขภาพนี้ เป็นปัญหามากที่สุดในการตีความในปัจจุบัน เพราะการอธิบายเรื่องโรคภัยไข้เจ็บไม่ใช่เรื่องง่าย ขึ้นอยู่กับการเก็บข้อมูล ความพยายามของโรค นั้น จังหวะเวลาในการเกิดโรค และอื่นๆ ฝ่ายชาวนาได้อธิบายถึงความเจ็บป่วยของตน เชื่อมโยงกับสวนส้ม โดยกล่าวว่าสวนส้มเป็นที่มาของปัญหาสุขภาพกายและใจที่สำคัญ ขณะที่ฝ่ายสาธารณสุขพยายามอธิบายเรื่องปัญหาสุขภาพของประชาชนด้วยสมมติฐานอัน หลอกหลอน วิวัฒนาการเรื่องสุขภาพนี้ยากที่จะจบลง ยังต้องใช้เวลาเก็บข้อมูลพิสูจน์ความจริง ต่อไป แต่อย่างน้อยที่สุด ปรากฏการณ์ของวิวัฒนาการเรื่องโรคภัยไข้เจ็บนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้าน ชาวไร่ ชาวนา ไม่พอใจพฤติกรรมของการจัดการสวนส้มด้วยเทคโนโลยีที่ใช้สารเคมีและยากำจัดศัตรุพืช รวมทั้งสารเคมีที่ต้องใช้แปร์กซ์ (Wax) ใน การเคลือบผิวส้มอย่างยิ่ง

รายงานผลการเจาะเลือดเพื่อหาสารเคมีกำจัดศัตรุพืช

นอกจากรายงานดังกล่าวแล้ว ในบางอำเภอในส่วนของงานอาชีวอนามัยภาค เกษตรกรรมได้ทำการเจาะเลือดเพื่อหาสารเคมีกำจัดศัตรุพืชด้วย โดยอำเภอที่ได้ ดำเนินการดังกล่าว ได้แก่ คปสอ. ฝาง โดยดำเนินการในปี ๒๕๔๒-๒๕๔๔ และ คปสอ. แม่อาย ในปี ๒๕๔๐-๒๕๔๔ โดยผลเจาะเลือดเพื่อหาสารเคมีกำจัดศัตรุพืชได้พบข้อมูล ต่อไปนี้^{*}

ตารางแสดงผลการตรวจสารเคมีในเลือด

		การเจาะเลือดตรวจหาสารเคมีกำจัดศัตรุพืช									
พ.ศ.	จำนวนรวม ทั้งหมด (คน)	ผลการตรวจเลือด (คน)								ไม่ปลดปล่อย	
		ปกติ		ปลดปล่อย		มีความเสี่ยง		ไม่ปลดปล่อย			
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ		
๒๕๔๐	๙๕๘	๓๗๒	๓๗.๒๑	๔๒๖	๔๔.๗๘	๑๕๔	๑๖.๐๗	๔๓	๔.๕๓		
๒๕๔๑	๔,๓๓๔	๒,๑๐๕	๔๕.๔๗	๑,๔๙๗	๔๕.๔๗	๗๒๔	๑๖.๔๐	๑๗/๔	๔.๑๑		
๒๕๔๒	๑,๔๕๔	๗๑๔	๕๔.๘๕	๔๗๖	๓๓.๘๔	๑๗๕	๑๒.๔๔	๔๓	๓.๔๐		
๒๕๔๓						ไม่มีข้อมูล					
๒๕๔๔	๑,๐๑๕	๓๑๕	๓๑.๕๕	๓๗๘	๓๗.๘๔	๑๖๓	๑๖.๐๕	๑๒๓	๑๒.๑๑		

ที่มา : คปสอ.ฝาง

* 茱مامาค ใจคำ และสุจินต์ ดาวราม, อ้างแล้ว

พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔ พบว่าผลเลือดของเกษตรกรอำเภอฝางที่มาเจาะเลือดหารสารเคมี ที่มีอยู่ในระดับมีความเสี่ยงและไม่ปลอดภัย

พ.ศ. ๒๕๕๓ ไม่มีผลการตรวจเลือดเนื่องจากมีนโยบายเก็บค่าบริการรายละ ๑๐ บาท ทำให้เกษตรกรไม่มารับบริการ

พ.ศ. ๒๕๕๔ ผลการตรวจเลือดพบสารเคมีกลุ่มยาฆ่าแมลงสูงขึ้น แต่สาเหตุยังไม่อาจสรุปได้แน่นอน อาจเป็นเพราะเกษตรกรมีการใช้สารเคมีมากขึ้น หรือเป็นผลกระทบจากการใช้สารเคมีในสวนสัมชื่นมีอยู่เป็นจำนวนมากในอำเภอฝาง

นอกจากนี้รายงานยังกล่าวว่า จากการศึกษาปริมาณการสั่งสารเคมีมาใช้ในพืชผักและสวนผลไม้ทุกอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ พบร่วมกับภาระทางเศรษฐกิจ ที่สูงกว่าทุกอำเภอ งานชีวอนามัยภาคเกษตรกรรม (ผู้ระหว่างสารเคมีกลุ่มยาฆ่าแมลง) ในอำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการตรวจเลือดเกษตรกรในอำเภอแม่อายปี พ.ศ. ๒๕๕๔ และ^๑ได้รายงานผลการตรวจเลือดดังตารางข้างล่างนี้^๒

ตารางแสดงผลการตรวจเจาะเลือด

พ.ศ.	จำนวนรวม ^๑ ทั้งหมด (คน)	การเจาะเลือดตรวจหาสารเคมีกำจัดศัตรูพืช							
		ผลการตรวจเลือด (คน)							
		ปกติ		ปลอดภัย		มีความเสี่ยง		ไม่ปลอดภัย	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
๒๕๕๐	๑๑๓	๙๑	๗๘.๔๕	๑๒	๑๐.๗๖	๕๐	๔๓.๘๐	๑	๐.๘๘
๒๕๕๑	๑,๖๒๔	๔๕๖	๒๖.๖๙	๕๔๔	๓๓.๔๖	๗๖๗	๔๒.๔๗	๑๑๔	๗.๐๒
๒๕๕๒	๑๗๑	๓	๑.๗๕	๑๗๑	๙๗.๗๔	๔๖	๒๗.๐๘	๑	๐.๕๓
๒๕๕๓		^๒ ไม่มีข้อมูล							
๒๕๕๔	๖๔๔	๑๐๖	๑๖.๔๖	๒๗๕	๔๒.๗๐	๒๐๗	๓๒.๑๔	๔๖	๗.๗๐

ที่มา : รายงานการดำเนินงานสาธารณสุขอำเภอแม่อาย พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔

^๑ ឧុបាត់ ីតកា លេសិនីត់ គារាំរោះ, វាំងនៅ

เจ้าหน้าที่อนามัย อ.ไชยปราการ ตรวจหาสารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเลือดของชาวบ้าน
เมื่อ ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๖

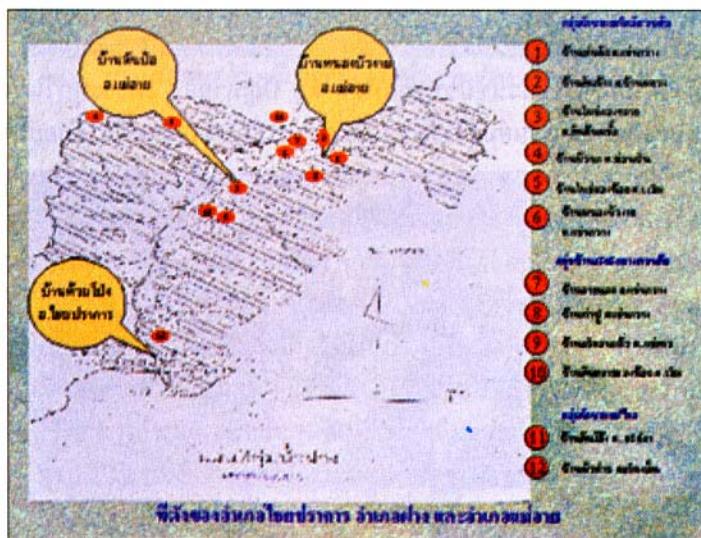
ได้มีความพยายามที่จะอธิบายว่า ผลการตรวจหาสารพิษในเลือดเกษตรกรพบว่า เกษตรกรมีความเสี่ยงและไม่ปลอดภัยเพิ่มมากขึ้น เพราะประชาชนส่วนใหญ่ในอำเภอ แม่อายมีอาชีวเกษตรกรรมซึ่งต้องมีความจำเป็นในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช แต่การป้องกันตัวเองจากสารเคมียังไม่ดีพอ และในพื้นที่แม่น้ำวง ตำบลสันตันหมื่น บ้านหลวง ท่าดอน แม่สา แม่อาย มีการขยายพื้นที่สวนสัมภานหลาหย่อมน้ำไว้ และมีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชเป็นจำนวนมาก ซึ่งสิ่งเหล่านี้คุกคามต่อชีวิตความเป็นอยู่และสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก แต่ยังมีข้อคัดค้านจากบางฝ่ายว่าสารพิษในร่างกายของชาวไร่ ชาวนาอาจมาจากการใช้สารเคมีภารณ์อื่นๆ ก็ได้*

ตารางแสดงผลการเจาะเลือดตรวจหาสารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกร

หมู่บ้าน	จำนวนรวม (คน)	การเจาะเลือดตรวจหาสารเคมีกำจัดศัตรูพืช							
		ผลการตรวจเลือด (คน)							
		ปกติ		ปลอดภัย		มีความเสี่ยง		ไม่ปลอดภัย	
จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
๔๙	๗๐	๔	๐.๐๘	๒๑	๕๓.๗๐	๓๒	๗๕.๔๐	๓๓	๗๖.๖๐
กลาง	๗/๙	๐	๐	๑๑	๑๓.๓๓	๑๐	๑๑.๑๑	๗	๘๐.๗๐
ไกล	๘๓	๑๓	๑๕.๖๖	๑๕	๑๘.๐๗	๔๘	๕๗.๐๐	๗	๘.๔๐

* จุฑามาศ ใจคำ และสุจินต์ ดาวราม, อ้างแล้ว

อย่างไรก็ตาม มีรายงานที่น่าสนใจมากในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ตามตารางข้างบนนี้ จุฑามาศ ใจคำ และคณะได้ทำการวิจัยและได้แบ่งหมู่บ้านตรวจเลือดหารสารเคมีตอกค้างในร่างกายของชาวบ้านกลุ่มน้ำฝาง ออกรibein ๓ กลุ่ม คือ ชาวบ้านกลุ่มที่อยู่ใกล้-ไกลจากสวนส้มแตกต่างกันได้พบว่า ชาวบ้านจากหมู่บ้านที่อยู่ในระยะกลางมีจำนวนผู้ที่ผลการตรวจเลือดมีสารเคมีอยู่ในระดับไม่ปลอดภัยสูงที่สุดคือ ร้อยละ ๖๐.๙ รองลงมาคือหมู่บ้านที่อยู่ระยะใกล้ คือร้อยละ ๓๖.๖ และบ้านระยะไกลคือร้อยละ ๘.๔ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า แม้ชาวบ้านในหมู่บ้านจะมีอาชีพหลักจากการทำการเกษตรเหมือนกัน แต่หมู่บ้านที่ยังห่างจากสวนส้มขนาดใหญ่ โอกาสสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ตอกค้างในเลือดมีน้อยกว่าหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ แต่ทั้งนี้หากมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำรงชีพด้วย ก็น่าจะทำให้ข้อมูลชัดเจนมากยิ่งขึ้น^๘

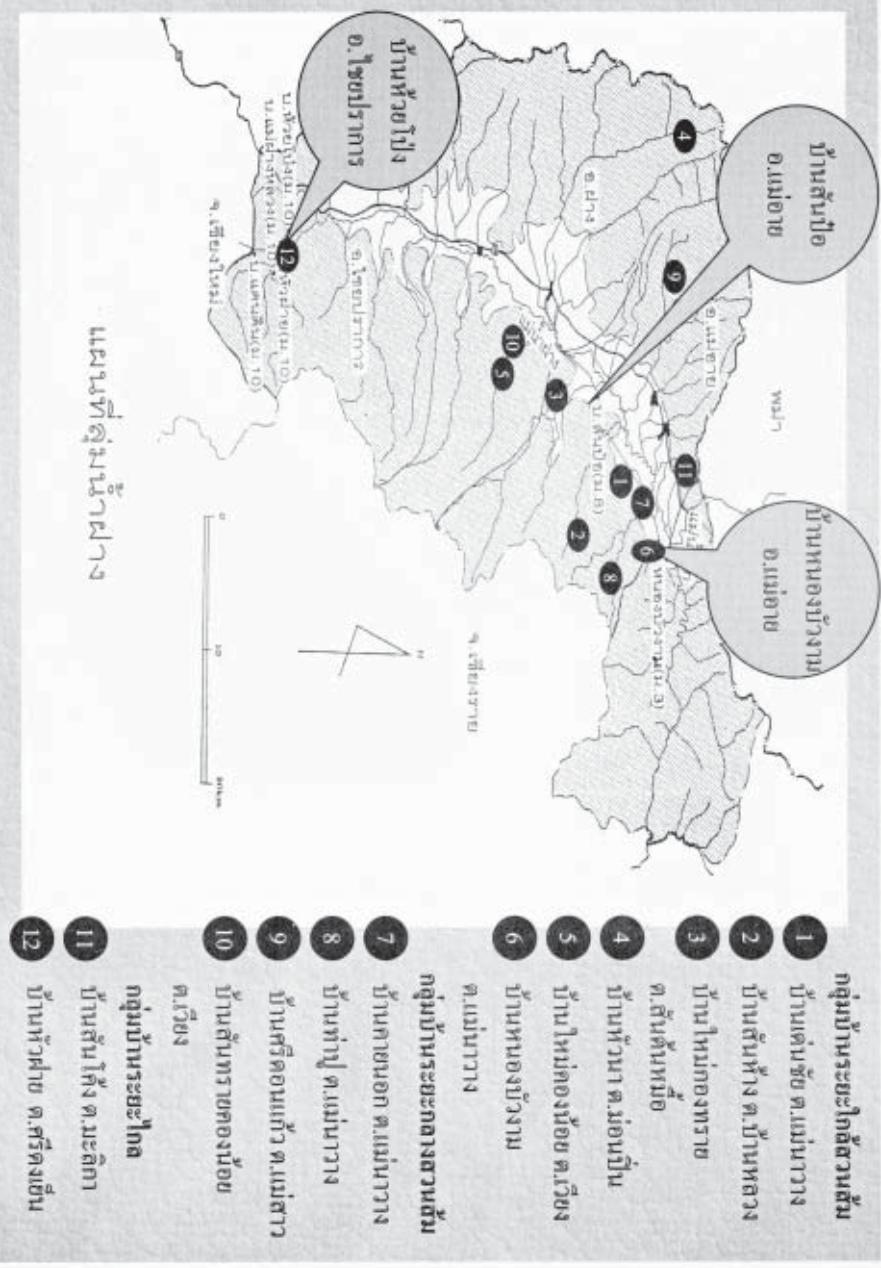
แผนที่ที่คัดและวิจัย จัดทำขึ้นเพื่อแสดงที่ตั้งหมู่บ้านใกล้และไกลจากสวนส้ม

- กลุ่มบ้านระยะใกล้ส้ม หมายถึง หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในรัศมี ๕๐๐ เมตร จากสวนส้มขนาดใหญ่
- กลุ่มบ้านระยะกลาง หมายถึง หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในระยะทางระหว่าง ๕๐๐ เมตร ถึง ๓,๐๐๐ เมตร จากสวนส้มขนาดใหญ่
- กลุ่มบ้านระยะไกล หมายถึง หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในระยะทางมากกว่า ๓ กิโลเมตร จากสวนส้มขนาดใหญ่

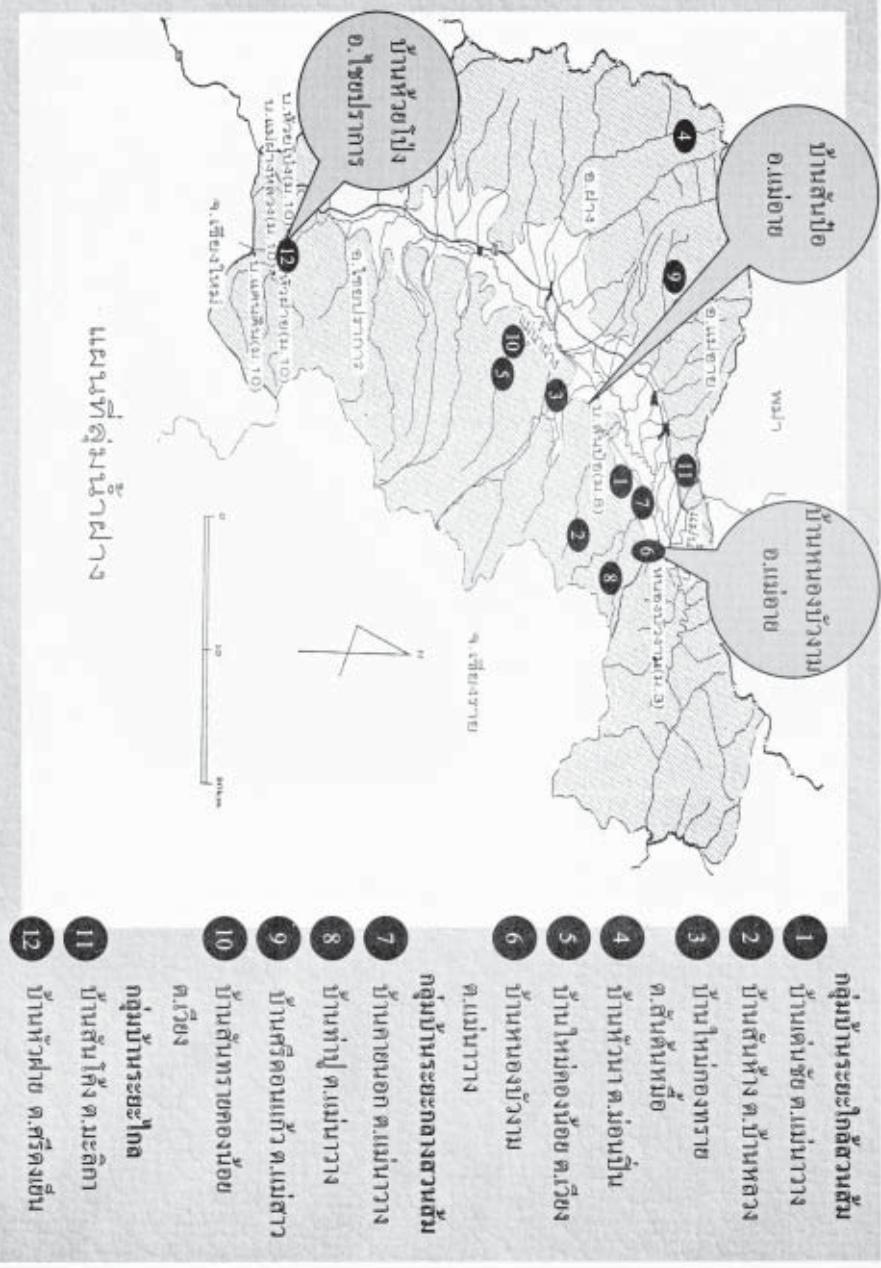
^๘ จุฑามาศ ใจคำ และสุจินต์ ดาวราม, อ้างแล้ว

แผนแม่บทฯ จัดทำขึ้นเพื่อแสดงที่ดั้งเดิมของบ้านเรือนในลักษณะเดิมเดิม

พื้นที่ที่บ้านเรือนเดิมเดิม

พื้นที่ที่บ้านเรือนเดิมเดิม

ปัญหากลืน : วิวัฒน์เรื่องสุขภาพที่อาจกลایเป็นชนวนระเบิด

ยาฆ่าแมลงกลุ่มօอแกโนคลอรีนและกลุ่มไดออกซินเป็นสารเคมีประเททหนึ่งที่นิยมใช้ในการเกษตร สารเหล่านี้สลายตัวยาก และปนเปื้อนอยู่ในสิ่งแวดล้อมเป็นเวลา นับสิบปี และมีโอกาสที่สารเหล่านี้จะปนเปื้อนในผลิตภัณฑ์จากการเกษตร ซึ่งจะสะสมในสิ่งมีชีวิต เมื่อบริโภคอาหารที่ปนเปื้อนสารเคมีสังเผลต่อสุขภาพของผู้บริโภค หรือสะสมในสิ่งแวดล้อม เช่น อากาศ น้ำดิน นอกจากนี้ กลิ่นของสารเคมีอาจก่อคลั่งจนอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชนโดยเฉพาะเด็กเล็ก

เจ้าของสวนส้มได้แก้ปัญหากลืนสารเคมี โดยเปลี่ยนแปลงจากการพ่นสารเคมีในเวลากลางวันมาเป็นเวลากลางคืนหรือตอนเช้าตรู่แทน แต่การที่สวนหลายแห่งนี้ขนาดใหญ่ ระยะเวลาระบุจจุ่น เจริญเติบโตไม่เท่ากัน การพ่นยาแต่ละครั้งจึงต้องทำต่อเนื่องไปเรื่อยๆ จนกว่าจะครบซึ่งยังคงกินเวลาหลายวันต่อเนื่องกัน นั่นก็หมายถึงกลืนของสารเคมีที่จะคลุ้งอยู่ติดต่อเวลาในเขตพื้นที่

ปัจจุบันนี้สิ่งที่รบกวนชุมชนมากที่สุด คือ ปัญหากลืน เพราะทุกวันนี้กลืนเหม็นของยาฆ่าแมลงที่มาจากสวนส้มสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกับสวนส้มมากที่สุด เพราะนอกจากจะทำลายสุขภาพของชาวบ้านแล้ว ยังทำลายสุขภาพใจด้วย บางครั้งกลืนเหม็นนรุนแรงมากจนทำให้ชาวบ้านนอนไม่หลับ

ชาวบ้านในเขตปลูกส้มกล่าวว่า ทุกครั้งที่มีการพ่นยาฆ่าแมลงในสวนส้ม ละของของยาฆ่าแมลงจะปัดลิวไปตามกระแสน้ำไปไกลมาก และบางครั้งก็ปัดอยู่ตัวเมื่อเสื้อผ้าของชาวบ้านที่หากไม่ได้รับผลกระทบ ทำให้มีกลิ่นของยาฆ่าแมลงติดอยู่ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อผิวหนังได้ หรือในบางครั้งสารเคมีปัดลิวไปใส่อาหารแห้งที่หากไว้ เช่น ปลาแห้ง หรือกับดัก เมื่อมีการนำอาหารเหล่านี้มารับประทานก็ทำให้เป็นอันตรายเช่นเดียวกัน^{*} ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับชาวบ้านในเขตนี้ได้พยายามอธิบายว่ากลืนเป็นเรื่องของความรู้สึก ซึ่งไม่อาจพิสูจน์หรือวัดได้ การอธิบายตรงกันข้ามกันเช่นนี้ยังทำให้ภาวะความขัดแย้งในพื้นที่รุนแรง เพราะทั้งสองฝ่ายต่างก็ตั้งป้อมอยู่ต่ำงข้ามกัน แทนที่จะพยายามแก้ไขความขัดแย้ง

ความเดือดร้อนจากผลกระทบของสารเคมีต่อวิถีชีวิตปกติของชุมชนถูกกล่าวถึง ความสงบสุขของชุมชนกำลังหายไป ทั้งฝ่ายรัฐและสวนส้มพยายามหาทางออกจากปัญหานี้ โดยอธิบายว่า สารเคมีที่ก่อความเดือดร้อนอยู่นี้ อาจมาจากพืชผลชนิดอื่นๆ ของเกษตรกรด้วยก็ได้ และผู้มีส่วนได้เสียก็มักพ่อใจที่จะหาทางออกด้วยการตอบคำถามแบบนี้

* อภิรัตน์ กีรี, อ้างแล้ว

การนัดพ่นสารเคมีกำจัดคัตรพิชในสวนส้มขนาดใหญ่

คนในชุมชนลุ่มน้ำฝาง ๓ อำเภอ
รวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหา
ผลกระทบจากสวนส้มขนาดใหญ่

ประเด็นของปัญหามีอยู่ว่า ผลกระทบของการใช้สารเคมีของสวนส้มเป็นผลกระทบที่รุนแรง จันพลัน และมีลักษณะทั่วไปแม้ไม่ต้องใช้วิธีการทางการทาง วิทยาศาสตร์เลย ประชาชนก็ต่างรู้สึกถึงความเดือดร้อนนี้ ชาวบ้านสามารถอธิบายเรื่องเวลาที่นัดพ่น อาการที่เกิดขึ้นต่อประชาชน และสถิติการเจ็บป่วยที่เปลี่ยนแปลงในทางลบ

สิ่งที่ต้องเร่งทำก็คือ การลดความรุนแรงของปัญหาสารเคมี ทำการตรวจสอบ ควบคุม และบังคับใช้กฎหมาย เพื่อความปลอดภัยด้านสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ ก่อนที่ปัญหาสวนส้มจะขยายตัวรุนแรงยิ่งกว่านี้ กลยุทธ์เป็นสองความแห้งแห้งระหว่าง ชานนา กับฝ่ายผู้ลงทุนในกิจการสวนส้ม และกลยุทธ์เป็นวาระรูปถ่ายให้นายทุนขนาดใหญ่ เอาเบรียบชาวนา ทำลายฐานทรัพยากรของชุมชน รู้จะต้องร่วมมือทำการศึกษาและแก้ ปัญหาอย่างจริงจัง ทำการศึกษาผลกระทบปัญหาต่างๆ เปรียบเทียบผลได้ผลเสียอย่าง จริงจัง สักดักกันอ่านจากและอิทธิพลต่างๆ เปิดพื้นที่อ่าวເກອຳໄາງ ແມ່ຍ້າຍ ແລະໃຫຍປາກ ໄທ เป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่ถูกต้องตามกฎหมาย ໂປ່ງໄສ ມີເຫດຜູລ ແລະໄຫ້ຄວາມຢຸດຮຽມແກ່ ชຸນຊັນ ແລະຜູປະກອບກາຮັມມາใหม່ຍ່າງມີວິຈາරະນຸາຍ

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มงานทรัพยากรัฐมนตรีและสิ่งแวดล้อมศูนย์พัฒนาภาคเหนือ. ประมาณข้อมูลทรัพยากรัฐมนตรีและสิ่งแวดล้อมภาคเหนือ. ๒๕๔๙. เอกสารอัดสำเนา

จุฑามาศ ใจคำ และสุจินต์ ตาราง. รายงานการศึกษาการกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากการทำพิชเศรษฐกิจในพื้นที่ชนบทใหญ่ในพื้นที่ลุ่มน้ำฝาง. ๒๕๔๗. เอกสารอัดสำเนา

ปานรัตน เรืองวัฒนา. การวิเคราะห์ดันทุน-ผลตอบแทนของการปลูกส้มพันธุ์สายน้ำผึ้ง ในเขต อ.ฝาง จ.เชียงใหม่. วิทยานิพลปริญญาโท. เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มช. ๒๕๔๓.

เปรมปี พน สงขลา. คู่มือการทำสวนส้มอย่างมืออาชีพ. กรุงเทพฯ : หจก.มิตรเกษตร การตลาดและการโฆษณา. ๒๕๔๔.

www.itv.co.th

www.manager.co.th

www.matichon.co.th/khaosod

เอกสารรายงานการประชุมของคณะกรรมการด้านที่ดินและน้ำ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. เรื่อง ประชาชนในอำเภอแม่อาย อำเภอไชยปราการ และอำเภอฝาง ได้รับความเดือดร้อนจากการทำสวนส้มขนาดใหญ่.

วันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๔๖.

เอกสารรายงานการประชุมของคณะกรรมการด้านที่ดินและน้ำ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. การประชุมหารือหน่วยงานด่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยคณะกรรมการด้านที่ดินและน้ำ เรื่องประชาชนในอำเภอฝาง อำเภอไชยปราการ และอำเภอแม่อาย จ.เชียงใหม่ ได้รับผลกระทบจากการทำสวนส้มขนาดใหญ่ วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘.

เอกสารรายงานการประชุมของคณะกรรมการด้านที่ดินและน้ำ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. เรื่อง กรณีร้องเรียนประชาชนในอำเภอแม่อาย อำเภอไชยปราการ และอำเภอฝาง ได้รับผลกระทบจากการทำสวนส้มขนาดใหญ่. วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๖

เอกสารรายงานการประชุมของคณะกรรมการด้านที่ดินและน้ำ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. เรื่อง ราชภาร ตำบลเมืองนະ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับความเดือดร้อนจากการทำสวนส้มขนาดใหญ่. วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๕๖

เอกสารรายงานการประชุมของคณะกรรมการด้านที่ดินและน้ำ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. เรื่องคณะกรรมการด้านที่ดินและน้ำ พบประชาชน และศึกษาปัญหาสวนส้ม เมื่อเดือนกุมภาพันธ์. ๒๕๕๗.

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๑๖๕ และมาตรา ๒๐๐ และพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ กสม. ประกอบด้วย ประธานกรรมการ และกรรมการ ๑๐ คน ซึ่งวุฒิสภาเป็นผู้คัดเลือกจากรายชื่อที่คณะกรรมการสรรหานำเสนอจำนวนสองเท่า มีภารกิจดำเนินการ ๖ ปี โดยดำรงตำแหน่งเพียงรายเดียว และมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

- ตรวจสอบและรายงานการกระทำที่กระท่องเที่ยวนักศึกษา หรืออันไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน และเสนอมาตรการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือน่วยงานที่กระทำการหรือ ละเลยการกระทำดังกล่าวเพื่อดำเนินการในกรณีที่ปรากฏว่าไม่มีการดำเนินการตามที่เสนอ ให้รายงานต่อรัฐสภาเพื่อดำเนินการต่อไป
- เสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย หรือข้อบังคับต่อรัฐสภาและคณะกรรมการตีความเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน
- ส่งเสริมการศึกษา วิจัย และเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน
- ส่งเสริมความร่วมมือและประสานงานระหว่างหน่วยราชการ องค์การ เอกชน และองค์การอื่น ในด้านสิทธิมนุษยชน
- จัดทำรายงานประจำปีเพื่อประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนภายในประเทศไทยเสนอต่อรัฐสภา คณะกรรมการรัฐมนตรี และเปิดเผยต่อสาธารณะ
- ประเมินผลและจัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปีเสนอต่อรัฐสภา
- เสนอความเห็นต่อกomitee รัฐมนตรีและรัฐสภา ในกรณีที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีสนธิสัญญา เกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

(พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๕๐)

๑.นายเสน่ห์ งานวิก	ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๒.นายจรัส ดิษฐอภิชัย	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๓.คุณหญิงจันทนี สันตะบุตร	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๔.นางสาวนันทนา ศุภารัตน์	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๕.นายประดิษฐ์ เจริญไทยทวี	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๖.นายวสันต์ พานิช	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๗.นายสุกิน พนาเกตุ	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๘.นางสุนี ไชยรส	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๙.นายสุรัสสิทธิ์ โภคสอนวิน	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๑๐.คุณหญิงอัมพร มีสุข	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๑๑.นางสาวอาภา วงศ์สังข์	กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

คณะกรรมการด้านที่ดินและน้ำ

๑.นางสุนี ไชยรส	ประธานอนุกรรมการ
๒.นางสาวอาภา วงศ์สังข์	อนุกรรมการ
๓.นางสาวรัชดา ชาญสวัสดิ์	อนุกรรมการ
๔.นายอิทธิพล ศรีเสาวลักษณ์	อนุกรรมการ
๕.นางสาวศามยาม ไกยรุวงศ์	อนุกรรมการ
๖.นายอำนาจ วงศ์บันชาดี	อนุกรรมการ
๗.นางสาวพรพิໄโล เลิศวิชา	อนุกรรมการ
๘.นายหาญูณรงค์ เยาวเลิศ	อนุกรรมการ
๙.นางสาวอาภา หวั่นเกียรติ	อนุกรรมการ
๑๐.นายบารมี ชัยรัตน์	อนุกรรมการ
๑๑.นางสาวนิติมา รุญเจริญ	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๒.นายนันดิธร ทองธีรกุล	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๓.นางสาวน้ำอี้ออย เกียรติวงศ์ทอง	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คำอธิบายความหมายของเครื่องหมาย

รูปทรงดอกบัว

คือ ความมีคุณธรรม ความอ่อน芳ะห่วงเพื่อนมนุษย์ อันเป็นจริยัติอันดีงามของคนไทย

รูปคนต้อมเป็นวงกลม

คือ การสร้างพลังความร่วมมือกับทุกภาคส่วนสังคม เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนให้เป็นส่วนสังคม เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนให้เป็นส่วนสำคัญ ในกระบวนการพัฒนาประเทศ

รูปมือ

คือ การร่วมมือกับทุกภาคส่วนของสังคมทั้งในระดับประเทศ และระหว่างประเทศ ในการ โอบอุ้มคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ด้วยหลักแห่งความเสมอภาค และการเคารพ

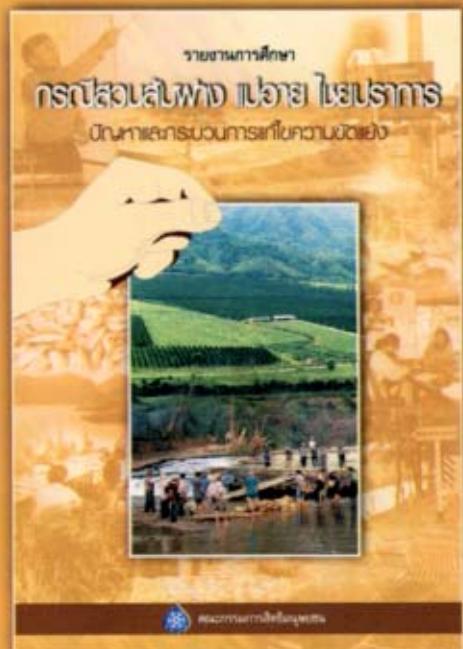
สีน้ำเงิน

คือ สีของความซื่อสัตย์ มั่นคงของประชาชนและทุกภาคส่วนของสังคม
คือ ความมุ่งมั่น อดทน ในการทำงานเพื่อประชาชน
คือ ความสามัคคี และการประสานพลังอย่างหนักแน่นจากทุกภาคส่วนของสังคม เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชน ในสังคมไทย

รายงานการศึกษา

กรณีสวนสัมพง แม่อาย ไชยปราการ

ปัญหาและกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง

“รายงานการศึกษา กรณีสวนสัมพง แม่อาย ไชยปราการ : ปัญหาและกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง”
ให้สังกัดกับบ้านปัญญาที่เกิดจากกิจกรรมการพัฒนาในปัจจุบัน ซึ่งเน้นการสื่อสารและการพัฒนาภาคเกษตรกรรมภาคที่อยู่
และก่อให้เกิดความขัดแย้งกับการแย่งชิงบ้ำ การบุกรุกพื้นที่บ้ำ รวมทั้งสารพิษ และการใช้แรงงานท่าทางชาติ
โดยอาศัยภูมิปัญญาอ่องกน์ ในขณะที่การรัฐวิสาหกิจไม่มีผลให้มีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหา
จึงกล่าวเป็นการทบทวนที่น้อมถั่งหน้าที่ต้องดำเนินการศึกษาข้อมูล ร่องเรียน และติดตามการแก้ไขปัญหา
ท่านก่ออางแระบกตบินมากนาก...